

מאמר מערכת

שית אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב

אמר רב קטינא שית אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב, שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא... תניא כותיה דרב קטינא, כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לשבע שנים, כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה, שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, ואומר מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת.

בבלי סנהדרין צ"א

הדבר צריך ביאור, מאחר שהאלף השביעי מוגדר כ'חרבן' - "שית אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב", [ששת אלפים שנים יתקיים העולם ואלף אחד יחרב], מה הדמיון לשמיטה? וכי שמיטה חרבן היא לארץ חלילה?

על הפסוק "ושבתה הארץ שבת לה" מפרש רש"י: "שבת לה", לשם ה', כמו שנאמר בשבת בראשית". גם רבי אברהם אבן עזרא כותב: "שבת לה", כיום השבת, וסוד ימי עולם רמוז במקום הזה". ומבאר רבי אליהו מזרחי, שזו גם כוונת רש"י, **שישבות בשביעית לשם שבת ששבת בו ה' בזמן הבריאה**, ואע"פ שכאן מדובר בשנה השביעית, ושבת בראשית היא ביום השביעי, מכל מקום סוד ימי עולם רמוז במקום הזה, כי כל השביעיות זכר הם ליום השבת. עכ"ד.

וקשה לכאורה, איך אפשר "לשבות בשביעית לשם שבת", הרי השביתה בשבת היא מצוה להשבית את עצמו ממלאכה, ובשביעית המצוה היא שישבית את הארץ, ולא יעשה מלאכה למנוע שביתה, שהרי מצות השביתה בשביעית תלויה בקרקע, "ושבתה הארץ שבת לה", ומה דמיון יש למצוה זו עם שבת ביום השביעי, שהיא מצוה על האדם לשבות מכל מלאכה, אבל אין מצוה על הארץ וכלי המלאכה שישבתו.

עוד קשה, אם המצוה היא שישבות האדם בשביעית כבשבת, מדוע שביעית היא מצוה התלויה בארץ, מדוע אינה נוהגת בכל מקום כשבת?

ונראה כי כונת רבותינו כאן ליסוד גדול, כי מצות השביעית אינה רק משום קדושת ארץ ישראל - קדושת המקום, אלא עיקרה קדושת האדם, שהרי גם בארץ ישראל אין שביעית נוהגת [מן התורה] רק בזמן שרוב ישראל נמצאים בארץ ישראל, ובודאי הטעם משום שקדושת שביעית תלויה בקדושת האדם עצמו, ובהתקדש האדם - מקדש הוא את הארץ, כלומר את המקום הגשמי, על ידי השביתה ממלאכה "לשם שבת ששבת בו ה' בזמן הבריאה". וזה הוא ממש בבחינת השבת ביום השביעי, לקדש את היום השביעי בשביתה ממלאכה לשם ה' כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת.

גם כל ימי עולם הם "שית אלפי שנים הוי עלמא וחד חרוב", 'חרבן' האלף השביעי האמור כאן אינו מציאות של חסרון והעדר, שהרי העדר אינו מציאות, ולא שייך להגדירו בזמן של "חד חרוב" [אלף אחד חרב. ויש מאן דאמר שם בגמרא ב' אלפי שנה חרב], ואינו אלא מציאות של שמיטה - "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא", כלומר בחינת שמיטת הגשמיים ש"כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לשבע שנים, כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה". ובכל זאת השתמשו כאן חז"ל בלשון חרוב, כיון שהוא מציאות של שמיטה כללית שאינה תלויה בידי האדם, והוא חרבן לגשמיים ולאילולות וכו', וכל הרשעה כולה כעשן תכלה, אבל שבת ושמיטה הם בגדר 'קודש', כיון שהאדם מיחד הדבר לשם ה' מתוך הגשמיים והארציות, ויחוד הדבר לשם ה' הוא קדושתו. לכן מצוה זו נוהגת בארץ ישראל דווקא, מקום בו מתיחדים קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל, היא הארץ אשר אותה ציוה ה' לעם ישראל, אותה ציוה לקדש לשם ה'.

גליון 75 עוסק:

- ❖ חו"ב ברמב"ם שמיטה פ"א הל' ז-ח. מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א.
- ❖ חלוקת פירות שביעית שברשות בית הדין ברשתות שיווק. הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ❖ הסכם אספקת תוצרת שביעית עם גוי. העורך.
- ❖ האכלת פירות שביעית לגוי ושכיר. הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
- ❖ **מדור חקלאות בשמיטה לאור ההלכה:** זמירת קוי בשמיטה. דילול נשירים בשמיטה

ביקרא דאורייתא
העורך

מו"ר הגאון רבי **שלמה משה עמאר** שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

בירורי הלכה וחידושי דינים העולים על הפרק, על פי סדר הרמב"ם ז"ל בהלכות שמיטה ויובל

[המשך מגליון קודם]

**שם: ועודדים תחת הגפנים, והמקשקש בזיתים אם להברות את האילן אסור, ואם
לסתום את הפצימין מותר.**

וכתב מהר"י קורקוס ז"ל, במו"ק (ג' ע"א) אמרו, יכול לא יקשקש אדם תחת הזיתים ולא יעדור תחת הגפנים, ת"ל וכו', והקשו מע"ז (נ' ע"ב) שאמרו וקשקושי מי שרי, והתניא תשמטנה מלקשקש, ונטשתה מלסקל. אמר מר עוקבא תרי קשקושי הוו, סתומי פילי שרי, אברויי אילנא אסור. ופירש רש"י ז"ל במ"ק סתומי פילי, שסותם בקעים של אילן שרי, דאית ביה פסידא, ואברויי אסור, דאית ביה רווחא. ובסוכה (מ"ד ע"ב) כתב רש"י ז"ל סתומי פילי, שהשורשים מגולים, וצריך לסותמם שלא ייבש האילן, ואוקומי אילנא הוא שלא ימות, ואין עושין להשביחו אלא לקיימו. אברויי אילנא מלשון וברא אותה (יחזקאל כ"ג), שנוקב העפר שעל השורשין ומזיז אותן וע"י כך משביח, כך שמעתי. ל"א להבריא את האילן ולהשביחו. עכ"ל. עוד הביא פי' הערוך (קרוב לפירוש הראשון דרש"י ז"ל), וכתב שמדברי רבינו נראה כפירוש השני של רש"י ז"ל.

עוד כתב משם רש"י ז"ל דבגפן שייך עדור ובזיתים קשקוש, והכל אחד הוא. ורבינו נקט לשון הגמ', וגם בגפן מותר כשבא לסתום הפצימין. וכ"כ בדרך אמונה ס"ק ס"ד, שקשקוש ועידור חדא מילתא היא, אלא שזה בזיתים וזה בגפנים. ובציון ההלכה (אות קכ"ה), כתב שכ"כ החזו"א סי' י"ז סקי"ט שכ"כ מהריק"ו, ודלא ככסף משנה. עכ"ל. ובכ"מ שלפנינו הביא פירש"י דקשקוש היינו עידור אלא שהקשקוש בזיתים ועידור בגפנים. עכ"ל. והן המה הדברים).

עוד כתב בדרך אמונה שם, ומה שהתירו כאן רק חפירה מועטת, כדי סתימת הפצימין (מאירי במו"ק ג' ע"א). ויש מי שאומר שלא התירו לעדור אלא כשהיה כבר חפור ונסתם, אבל לא לעדור מחדש. (רש"י ור"ש בן היתום במו"ק שם). אבל רוב הראשונים לא מחלקים חילוק זה. (וע"ש בציון ההלכה). וכ"נ מסתימת הרמב"ם ז"ל דבכל גוונא מותר. וכן ראיתי בפאת השלחן (סי' כ')

ס"ק כ"א), וי"א דדוקא שכבר נחפר ונסתם מותר לחפור, ומחדש אסור (רש"י). ולא הביא מי שחולק בזה. עוד כתב בד"א שם (ס"ק ס"ה) דמ"ש אם להברות האילן אסור, הוא מדרבנן, דהו"ל תולדה של חורש, והתולדות הן דרבנן (חזו"א סי' יז' סוף סקי"ט). ואולם לרוב הפוסקים גם החורש עצמו אינו אלא מדרבנן.

עוד כתב שם (ס"ק א') שסותם בקעים של אילן, או שהשרשים מגולים, ומכסים אותם בעפר שלא ימות האילן, ולא התירו אלא עידור וקשקוש סביב האילן במרא וקרדום, אבל לחרוש בין הגפנים ביתד ומחרישה אסור. (מכתב ממרן החזו"א ע"ה).

עוד כתב שם (ס"ק ס"ז) דהטעם להיתר דלא נחשב עבודת קרקע, אלא רק אוקומי אילנא בעלמא ואין משביחו, ואם הוא אוקמי אילנא וגם אברויי אסור. [כמדומני שכתבתי בענין זה. וצ"ע בזה. שמ"ע.]

שם הלכה ח: משקין בית השלהין בשביעית, והיא שדה הזריעה שצמאה ביותר. משנה בתחילת מו"ק, משקין בית השלחין במועד ובשביעית. ובגמ' (ב' ע"ב) שאלו בשלמא במועד משום פסידא שרו ליה רבנן, אלא בשביעית זריעה וחרישה מי שריא, ובמסקנא אמר רבא אבות אסור רחמנא, תולדות לא אסור. ופירוש שלחין 'עייפות', כמו והוא עיף ת"א והוא משלהי. מהר"י קורקוס ז"ל. [ועיין מ"ש לעיל ה"ב].

ויש מקום לעיין במידה ויש כלי מיוחד לעידור ולקשקוש והוא מופעל על טרקטור, דאפשר שמותר, דחז"ל לא חילקו בין סוגי הכלים, אלא בין פעולה לפעולה, דאסרו חרישה והתירו קשקוש ועידור, ובימיהם היה הבדל גם בכלים לביצוע מלאכות עלו, חרשו במחרישה ע"ג שורים ופרות, ועדורו וקשקשו ביד ע"י מרא וקרדום, אבל בימינו שיש טרקטור המפעיל כלים רבים ומגוונים לרבים מן המלאכות, כל שעושה בכלי העידור אפילו שהוא מחובר לטרקטור כיון שעודר בכלי המיוחד לכך ולא בכלי החרישה מותר גם לדברי החזו"א הנז'.

ופירוש הדברים דהשקאה היא תולדה דזורע ואיך מתירין אותה בשביעית, לזה תירצו תולדות לא אסור רחמנא, דרק ב' תולדות אסרה תורה, גבי שביעית. ובדרך אמונה (אות ס"ח) כתב שכ"כ הרמב"ם (הל' שבת פ"ח ה"ב), דהשקאה תולדה דזורע. ואע"פ שמדרבנן אסור בתולדות, התירו במקום פסידא. וכמ"ש רבינו להלן ה"י.

והעולה מזה דהשקאה אסורה מדרבנן, והתירוה משום הפסד, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל להדיא (פ"א ה"י): שלא תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה. והיינו משום אוקומי אילנא. אבל לאברויי ולאשבוחי אסור. וכן מפורש בכרם ציון (שביעית פ"ט בראשו). וכן עולה להדיא מדברי הרמב"ם בהלכה זו שכתב תנאים ברורים כדת מה לעשות בהשקאה של שדה. וכן מפורש בחזו"א (שביעית סי י"ז ס"ק כ) ועוד.

ובגידולי ציון שם (אות יא), כתבו משם הגאון רבי שרגא פייביל פראנק זצ"ל שעלה ונסתפק בהשקאה המותרת, כגון בית השלחין, אם צריך לצמצם ולהשקות בכמות שתספיק לאילן שלא ימות ולא יפסד, או משקה כדרכו, דבגמרא במו"ק מוכח דלענין השקאה שביעית קל ממועד, מכן משמע בירושלמי שם. וכ"כ להדיא המבי"ט (ח"ב סי' ס"ד), דכל ההשקאות המותרות בחול המועד ודאי מותרות בשביעית. והביא שהדרכי משה באו"ח (סימן תקל"ז) כתב משם ר"י, שלא נאמר שיעשה מלאכה רק כדי שלא יפסיד, אלא יעשה ויגמור אותה. ונראה מזה דבחוה"מ אי"צ לצמצם בהשקאה, א"כ גם בשביעית נמי כן. וצ"ע שהרמ"א לא הביא דברי ר"י להלכה. ואולם הגרעק"א הביאו בהגהותיו. וצ"ע. עכ"ד.

והמדקדק בלשון הרמב"ם בענין האילנות והרבצת עפר לבן, בעיניו יראה דכל דאפשר בשינוי חייב לעשות שינוי, שכתב משקין בית השלחין שהיא צמאה ביותר, ושמע מינא שאם לא צמאה ביותר אין להשקות, ובודאי זה מראה שיש לצמצם. ובאילנות כתב במרוחקים מושכים המים מאילן לאילן, ויש בזה צמצום בכמות המים, וגם שינוי באופן ההשקיה, והטעם פשוט דלפי שהוא משום אוקומי אילנא צריך לצמצם וגם לשנות. וראה ברמב"ם (פ"א ה"ט), דהפוצע בזית והוא צריך לעץ, לא יחפהו בעפר אלא באבנים או בעלים, וראינו דאע"פ שהוא אוקומי אילנא, ואשר על כן התירו לכסות מקום הביקוע באבנים שלא יכנס בו הרוח ויבש העץ, עכ"פ הצריכו לשנות ולצמצם, וכן עולה ממ"ש הרמב"ם (פ"א ה"ה) שאין מעשנין תחת האילן כדי שתמות התולעת, אע"פ שאוקומי אילנא הוא, שלא ימיתו התולעים את האילן, מ"מ כיון שאפשר להוציאם ע"י כלי, לא יעשן תחת האילן, שלא יעשה כדרכו בכל השנים, וכן נמי איתא ברמב"ם שם שלא יזהם האילן כדי שהעופות לא יאכלו הרך שבראשי האילנות, והרי גם זה הוא אוקומי אילנא, ובע"כ שכל אוקומי אילנא שרי, אך הרמב"ם מצריך ג' תנאים: שיהיה הפסד בדבר, ויעשה בשינוי, וגם יצמצם את

מלאכתו. וזה רואים גם כאן בהשקיה. כן העלתי בס"ד בכרם שלמה (ח"ב שביעית סימן ו'), וכתבתי שם שמרן החזו"א ע"ה גם כן התקשה בשני דינים אלו, למה אסר הרמב"ם עישון וזיהום של האילן, וכתב דנראה מלאכה טפ. והרבתי להקשות בזה, וגם בדברי הגר"ח קניבסקי שליט"א בדרך אמונה, כיע"ש. והוכחתי מהדין דהלכה י"ט הנז', דהרמב"ם מצריך צמצום וגם שינוי באוקומי אילנא, כל היכא שאפשר.

ועייין עוד בגידולי ציון שם (פ"ט אות ב') משם הגאון רבי אברהם דוב רוזנטל זצ"ל, בהשקאה שהיא רק לצורך הפירות, ודברי הפוסקים בזה. ע"ש.

עוד כתב שם (אות ס"ט) דבית השלהין הוא לפי מין הזרע ולפי תקופת השנה, וכל שנפסד במניעת ההשקאה, הוא בכלל בית השלחין, ומותר להשקות. (חזו"א שביעית סימן ט"ז סק"ד וסקי"ד ועוד).

שם: וכן שדה האילנות אם היו מרוחקין זה מזה יותר מעשר לבית סאה, מושכין את המים מאילן לאילן אבל לא ישקו כל השדה, ואם היו מקורבין זה לזה, עשר לבית סאה משכין כל השדה בשבילן.

ו**כתב** מרן ז"ל בכ"מ, שבמשנה (מו"ק ז' ע"ב) ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקו את כל השדה, וחכמים מתירים. ובירושלמי (שם ה"ג ופ"ב דשביעית ה"ז) מה אנן קיימין, אם במרווחין דברי הכל אסור, אי ברצופין ד"ה מותר. אלא בנטועין עשר לבית סאה ראב"י עבד לון כמרווחין, ורבנן עבדין לו כרצופין, עוד אמרו שכמו שלראב"י במרווחין אסור להשקות ומותר למשוך, לרבנן נמי במרווחין אסור להשקות ומותר למשוך מאילן לאילן. (כלומר דל"פ בזה, אלא בעשר לבית סאה, אם דינו כמרווחין או כרצופין.) ואע"פ שמשנת ראב"י קב ונקי, פסק רבינו כחכמים דרבים ניהו. [עו"כ הכ"מ דבהל' שביתת יו"ט פ"ח ה"ג, פסק כראב"י, היינו משום מימרא דרב יהודה במו"ק ו' ע"ב, דכראב"י, אבל בשביעית לא דיבר רב יהודה, ופסק כרבים. ויש טעם בירושלמי לחלק בין שביעית למועד.] וכל דבריו בזה הם ממהר"י קורקוס ז"ל. וע"ש.

נמצא לפי דברי הכ"מ דמ"ש הרמב"ם יותר מעשר לבית סאה, לשון זה צריך ביאור. ושור' שהרמב"ם בפיה"מ (פ"ב מ"י) כתב, ונקרא עפר לבן, המקום שיש בו אילנות מרוחקות ביותר מבית סאה, וכשהיו קרובות זו לזו הכל מסכימים שמותר להרביצה (שאינה עבודה). עכ"ל. והוא לשון מתוקן. מושכין

ולא משקין, והיינו שהן מרוחים (שהם עשר אילנות ביותר מבית סאה) ולכו"ע מושקין, ולא משקין כל השדה, ואם היו מקורבים עשר לבית סאה, משקין כל השדה, זה כחכמים, דעשר לבית סאה עבדי להו כרצופין (ורצופין הם יותר מעשרה אילנות בבית סאה, שבזה לכ"ע משקין כל השדה, וחכמים עשו עשר לבית סאה כרצופין. ומותר להשקות כל השדה בשבילם).

ובדרך אמונה (אות ע') כתב דהחזו"א (שביעית סימן ט"ז סק"ג) מצדד דכל שדה האילנות כבית השלחין דמי, וא"צ שיהא דוקא בית השלחין. [וצ"ע מה יבאר במשנה ובירושלמי הנ"ל. ואולי צ"ע בביאור הלכה שם. שמ"ע].

עוד כתב שם (אות ע"א) שאין נפקא מינה בין נטיעות לאילנות זקנים. (חזו"א שם סק"יד). עוד כתב בדרך אמונה שם (אות ע"ד) דלא ישקו כל השדה, אפי' על גבי הענפים והנוף, ואפילו כשא"א למשוך מאילן לאילן אסור להשקות כל השדה, שהרי אפשר בדליים, אמנם אם אין לבעלים כוח להשקות ע"י דליים ואין ידו משגת לשכור פועלים, מותר לפתוח ברזא ולהשקות כל השדה, ואפי' ידו משגת אם יש הפסד גדול, אפשר דמותר. עוד כתב דאם ההיתר הוא מפני הפסד הפירות (כמ"ש בה"י) לא שייך להצריכו לשכור פועלים, שהרי בשביעית אין הפירות שלו, אם טעם ההיתר הוא משום הפסד האילנות, יש להסתפק. ופרדסים שלנו אין נ"מ בכל זה, כי הם רצופים יותר מעשר אילנות לבית סאה, ומותר להשקות כל השדה. עכ"ל. (וכל זה מהחזו"א סי' י"ז סקכ"א, וסי' ט"ז סק"ד).

והנה לפי מ"ש החזו"א (באות ע') שהוא ז"ל מצדד שכל שדה אילן דינו כבית השלחין. א"כ למה חילקו בכל החילוקים הללו, והלא מותר להשקות כל השדה כמו בית השלחין. וצ"ע. ואולי דם אעיקרא דדינא בשדה שאינה בית השלחין וכתב מה הדין בכל פרט ופרט, אבל למעשה מותר להשקותם בכל גוונא לשיטתו שיש להם דין בית השלחין.

ובביאור ההלכה שם (ד"ה וכן שדה האילנות) הביא המשנה דספ"ב דשביעית, מרביצין בעפר לבן דברי ר"ש, ראב"י אוסר. ופירש"י (מו"ק ו' ע"ב) מרביצין השקאה פורתא, וכ"פ המאירי וכמה ראשונים, אבל בתוס' שם פירשו דהוא השקאה גמורה, אלא שבבית הבעל נקרא הרבצה. וכן פי' הר"ש בשביעית שם. והרמב"ם בפיה"מ פי' מזין רסיסי מים על העפר הלבן. ולא ברור אם כונתו כרש"י ז"ל, או כהתוס' דבשדה בעל הדרך להשקות כן, והגם שהרמב"ם שם פי'

עפר הלבן היינו שדה אילן, שהאילנות מרוחקות יותר מעשר לבית סאה, מ"מ אפשר שגם שם הדרך להשקות כן. אבל מסתבר יותר שאין חילוק בדרך ההשקאה בין י' לבית סאה או יותר, וכונת רבינו להשקאה מועטת כרש"י. וכן נקט החזו"א (סי' ט"ז סק"ג).

ובירושלמי שם איתא דר"ש כרבנן וראב"י לשיטתיה, דתנינן תמן מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקו כל השדה, וחכמים מתירין בזה ובזה. והקשה הרב נר"ו, איך ר"ש כרבנן, והרי הם מתירין השקאה גמורה, וכתב דאפשר שגם חכמים שהתירו השדה כולה אבל רק בהשקאה מועטת, אלא שבמו"ק (ב' ע"א) משמע דהשקאה גמורה נמי מותר לרבנן. וע"ש שהאריך בזה. ואח"כ הקשה על המ"מ שפי' דמרבצין קאי על בית השלחין (בהלכות יו"ט פ"ח ה"ג: "ומה שהזכיר רבינו ומרבצין את השדה, ר"ל בשדה בית השלחין"), והא בית השלחין התיר לגמרי. וע"ש שהאריך בכל זה. ויש מקום להעיר. ועוד חזון למועד אי"ה ב"ה.

שם: וכן עפר הלבן מרבצין אותו במים בשביעית, בשביל האילנות שלא יפסידו. מרן ז"ל בכס"מ הביא המשנה (ספ"ד דשביעית) מרבצין בעפר הלבן בשביעית דברי ר"ש, ראב"י אוסר. ומן הדין היה לפסוק כראב"י שמשנתו קב ונקי, אלא שאמרו בירושלמי (שם) דר"ש כרבנן, והלכה כרבנן. וכן פסק רבינו בפיה"מ. וכע"ז כתב הרדב"ז ז"ל שם.

ובשבת הארץ כתב, די"א שמותר להשקות גם בית הבעל בשביעית. שלא גזרו חכמים על ההשקאה כלל, כל זמן שהדבר צריך לקיים. ויש מי שנראה מדבריהם שהשקאה גמורה אסורה בבית הבעל, ומותר בהרבצה, שהיא השקאה מועטת לפי ההכרח. וע"ש במקורות.

ובתוספת שבת שם הזכירו את דעת הרמב"ם בפיה"מ (הבאתיו לעיל) שהרבצה היא המטרת רסיסי מים. וכתב החזו"א שכנראה כונתו להשקאה מועטת. וכבר כתבתי לעיל בשם ביאווה"ל בדרך אמונה, שזה כשיטת רש"י ז"ל. עוד הוסיפו שהחזו"א כתב לשיטה זו מותר גם ע"י ממטרות, ושכן פסקו בתורת השמיטה (סי' ח' סעיף כו'), ובכרם ציון (פ"ט ס"ב). ועיין ירושלמי שהביאו השקאה דרך סלים, ועיין הלכות שביעית (סי' א' כסא דוד ס"ק ס"ז) שאוסר. עכ"ל. [וצריך לי עיון בכרם ציון הנז', ואם כוונתם ללמוד ממטרות מהשקאה

בסלים, במחכ"ת אינו דומה, דהשקאה בסלים הנז' בירושלמי הוא השקאה מועטת. אבל בממטרות היא השקאה מרובה ומשופעת. ובכלל לא מובן איך משה החזו"א ע"ה ממטרות להמטרת רסיסי מים שכתב הר"מ בפיה"מ, והרי איהו גופיה פי' שכונת הר"מ להשקאה מועטת כשיטת רש"י ז"ל. וקשה לומר שהכונה להשקאה מועטת ע"י ממטרות, דבדרך כלל בממטרות היא השקאה מרובה, ואולם היכא שיש צורך גדול למים מרובים לצורך הקיום, בזה ודאי מותר, ובפרט לשי' החזו"א (סימן ט"ז סק"ד) שכתב, שלכל גידול שנפסד בלא השקיה, דינו כבית השלחין, ובדרך אמונה (אות ע') כתב שהחזו"א מצדד ששדה אילן דינו כבית השלחין. (וע"ש מה שהערתי ע"ז). מובן למה מקל בממטרות, אך מהרמב"ם אין לימוד ע"ז, ובודאי לא מהשקאה ע"י סלים שבירושלמי. ועדיין צ"ע בזה.

עוד הזכירו המחלוקת בכמות ההשקאה, די"א שבבית השלחין מותר להשקות בלי הגבלה, וי"א שיש למעט ולתת רק לפי ההכרח, וי"א דאין הגבלה בכמות אלא במספר ההשקאות. וצ"ע בזה בחזו"א (סי' יד סק"ט ד"ה ר"מ), שדן בדברי הרמב"ם (פ"א ה"ו), בהא דמקיימים את האלווי, ופי' בו כמה פירושם, ובתו"ד כתב וז"ל: אפשר דאין משקין אותו להרוחה קאמר, ואשמעינן דאין דינן כבית השלחין. עכ"ל. ומשמעות דבריו הוא שבית השלחין מותר להשקות בלי הגבלה. ועי' כרם ציון (פ"ט סק"א) ומשנת יוסף ח"א (עמוד קס"ט).

עוד הביאו בתוספת שבת שם, על טעמי היתר ההשקיה, אם הוא משום הפסד האילן ופירות שעליו, וי"א שמותר להשקות גם שלא יפסידו פירות שעתידים לגדול, ודעת הגר"א קוק ז"ל שאין להתיר אלא כשיש חשש שהאילן ימות (ע"ש במקורו או' 16), ולמד כן ממ"ש הרמב"ם (פ"א ה"י) שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה. ע"ש.

שם: וכן עפר לבן מרביצים אותו במים בשביעית, בשביל האילנות שלא יפסידו.

כתב בשבת הארץ: וי"א שמרביצין שדה הלבן לאו דוקא בשביל האילנות (שזה שייך באילנות מרוחקות עשר ביותר מבית סאה) אלא אפילו אין בה אילנות כלל ג"כ מותר להרביץ, והיינו שמרביצין שדה הלבן בשביעית כדי שיצאו ירקות במוצאי שביעית, אבל להרביץ בשביעית שיצאו ירקות בשביעית אסור. עכ"ל.

וציינו ע"ז (שם אות 20) רש"י (במו"ק ו' ד"ה מרביצין בהוצאת מקיצי נרדמים) ר"י בין מלכי צדק, ור"ש והרא"ש שביעית (פ"ב מ"ו ד"ה מרביצין), תלמיד ר"י מפארי"ש (מו"ק שם), מאירי שם, רע"ב במשנה שם, משנה ראשונה (שביעית פ"ב מ"ב ד"ה ומשיקין), תפא"י (אות ו' ס"ט), חזו"א (סימן ט"ז אות ד' ד"ה והנה).

עו"ב ששדה לבן היא שדה שאין בה אילנות, כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה (פ"ב מ"א ד"ה ושדה) ועוד, ורמב"ם כתב דעפר לבן היינו, שדה לבן, וכ"כ ר"ש ורא"ש ורע"ב ותפא"י.

ומי"ש בשביל שיצאו פירות במוצאי שביעית, תוספתא שביעית (פ"ב ה"א) לפי פירוש רש"י ומאירי ורע"ב ומשנ"ר ותפא"י בהלכתא גבירא (פ"ב מ"י). וציין שדעת הרב מהרא"י קוק ז"ל להלן הט"ו, דהתירו להשקות אורז שהתחיל לגדול בשביעית, כדי שיצמח למוצאי שביעית. [וצ"ע בזה].

ועיין עוד בציונים שם (או' 22). וצ"ע למה השמיט הרמב"ם ז"ל תוספתא זו. שו"ר שעוררו ע"ז האחרונים הובאו בספר המפתח. ע"ש.

ובתוספתא שבת שם (ע' 230) כתבו: ויש מתירין להרביץ שדה לבן בשביעית גם לצורך שביעית, כשאין בהם איסור ספיחין, כגון ירקות שנכנסו משישית לשביעית, וצינו (באות 23) לרש"י ומשנ"ר, ותשו' מהר"א מאנז, ושו"ת משנת יוסף ח"ב (ע' קנ"ז). חזון יחזקאל בתוספתא (פ"ב ה"א). וכן משמע מרע"ב (בשביעית פ"ב מ"י) והרב זצ"ל לקמן הט"ו או' ד. [ויש לעיין היטב בדין זה].

ויש מי שאסרו להשקות אפי' ספיחין המותרים שגדלו בד' שדות המבוארים (להלן פ"ד ה"ד) (ע"ש במקורות אות 25). ויש מי שאומר שבהרבצת ירקות בשביעית לא התירו אלא להתיז מים כדי לסלק את האבק המפריע לצמיחה. ויש מי שאוסר הרבצה בשביעית לצורך שמינית. ויש מי שמשמע מדבריהם שהרבצה מותרת רק להכנת הקרקע בשמינית, ולא לצורך הירקות הגדלים משביעית לשמינית. [וע"ש במקורות. ועוד אשוב לכל זה בעה"ו. שמ"ע]. וי"א שהרבצה היא השקאה, רק בשדה לבן נקראת הרבצה ומותרת לגמרי. עכ"ל.

ובדרך אמונה (אות ע"ז) כתב שלהרמב"ם, עפר לבן היינו אילנות הנטועין יותר מעשר לבית סאה, שכתב שאסור להשקותן רק למשוך מאילן לאילן, וכתב להתיר להרביצן. (מפיה"מ להרמב"ם. ורש"ס (דל"ו ע"ב), כתב בשם רמב"ש דעפר לבן הוא עפר תיחוח ויש בו אילנות, ודי לו בהשקאה מועטת. ציון ההלכה).

עו"ב שם (אות ע"ח) דמ"ש הר"מ מרביצין, היינו השקאה מועטת. וד' הר"ש דלא התירו אלא בבית השלחין. וע"ש. וכתב בציון ההלכה (אות קנ"א) מהחזו"א שביעית (סי' טז' סק"א), שהמאירי מו"ק (ו' ע"ב) מתיר ריבוץ אפי' להרווחה של מוצאי שביעית, אך הרמב"ם לא התיר אלא משום פסידא, וע"ש בד"א שכתב דלמעשה יש להקל בהרבצה גם בבית הבעל, דהיינו לזרוק עליהם רסיסי מים, כמו דרך סל, והיינו כשמספיק לשדה במעט מים, אבל אם לא מספיק הו"ל בית השלחין שמותר להשקות כל השדה, וכן באילנות יש להתיר כדעת רבינו, שאם הם י' לבית סאה משקין כל השדה, ואם מרווחין יותר מושכין המים מאילן לאילן ומרביצין, אבל אין משקין. עכ"ל.

עו"ב (אות ע"ט) דלא רק בשביל האילנות שלא יפסדו, אלא ה"ה דמותר אם יפסדו רוב הפירות ועיין ציוה"ל אות קנ"ה. [ועי"ל דשבת הארץ מחמיר בזה. ויש לעיין במ"ש ע"ז. שמ"ע].

עוד כתב ירקות שנעדרו לפני ר"ה והתחילו לצמוח לפני ר"ה, דק"ל שאין בהם משום ספיחין (כמ"ש להלן פ"ד הי"ב), וגם בכרוב וכיו"ב שיוצאים עלים חדשים מותרים משום ספיחין, מותר להשקותן כדי שלא יתייבשו וימותו, (חזו"א שביעית סי' כ"ו, בסדר שביעית אות ו', ובסימן כ"ב סק"ב). ותוספתא שביעית פ"ב ה"ב, בצלים שנכנסו מערב שביעית לשביעית, או שיצאו משביעית מרביצין עליהן מים שיהיו נוחין ליעקר. וסיים בציוה"ל, דצ"ע אם קי"ל כן.

עוד כתב בד"א שם, דבתשובת מבי"ט מתיר להשקות עשבי בושם וכיו"ב הגם שהפסדן מועט, ובאופן שאין בהם איסור ספיחין, כגון שנכנסו מששית לשביעית, או שהן דברים שאין זורעין אותם רוב בנ"א, או שהן פרחים שעיקרם אילן, ואע"פ שיש בכל אלו קדו"ש, מותר להשקותם, (חזו"א שביעית סי' י"ד סק"ט).

עוד כתב שם, וכן גינות נוי ופרחים המתקיימים משנה לשנה, מותר להשקותם ולעבדם כדי קיומם, כדי שלא יפסדו רוב הצמחים, ולא ימות האילן, אבל חרישה וזריעה אסורים גם בהם, וכל מה שמותר לעשות מותר גם ע"י פועל יהודי, והעבודות האסורות אסור גם ע"י פועל גוי. ועיין לקמן ה"י. עכ"ל.

ועיין ציוה"ל (או' קט"ו) שגינות נוי וכדו', אם ההפסד שיבא מהעדור מלאכה יזיק רק לשנה השביעית, ואחריה ניתן להשיבו לקדמותו בלי הפסד גדול, ביחס לטיפול המקובל בגינות רגילות, נראה שאסור לעשות מלאכה למנוע היזק זה. (תה"ש בשם מו"ח שליט"א) וע"ש. [ועוד חזון למועד לדון בענין זה במלאכו' דרבנן וע"י גוי].

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
 רב איזורי במ.א. גזר
 וי"ר המכון למצוות התלויות בארץ

חלוקת פירות שביעית שברשות בית הדין ברשתות שיווק

מכתב מהרב ראובן אוחנה שליט"א לרה"ג רש"ז רווח שליט"א יו"ר המכון:

ב' טבת תשס"ח

לכבוד

הרב שניאור זלמן רווח שליט"א

שלום וישע רב

כזכור כבר שלחתי לכבודו לפני כחודשים מכתב בענין הבננות של אוצר בית דין שע"י המכון למצוות התלויות בארץ שמוכרים ב'זול פה' כאן, והיות שכב' טרם השיב למכתבי, אני מוצא לנכון שוב לחזור ולהזכיר במה מדובר, אמנם בפירות שביעית המחולקים ע"י אוצר בית דין אין איסור סחורה ומותר למדוד לשקול וכו', אך כל זה מדובר ונכון כאשר חלוקת הפירות נעשות בתחנות החלוקה של ב"ד ולא ברשתות השווק, שם מתנהל המסחר כרגיל כמו בכל שנה, וזה אינו דומה כלל לחלוקת פירות שביעית בתחנות חלוקה, כמ"ש בשו"ת "אז נדברו" ח"י סי' מה, שם מדובר במדידה ושקילה לצורך חלוקת הפירות ע"י הבי"ד, אבל מכירת וקניית פירות שביעית במרכזי קניות, במחסני מזון, ברשתות השווק (גם ב'זול פה' וגם ב'שפע שוק') נחשבת לדרך מכירה כשאר כל המוצרים שנמכרים כל השנה, ולכן גם אם המחיר (של הבננות) מוזל יותר מהממוצע בשוק, וכולל רק את ההוצאות עבור ההובלה, אחסון וכיו"ב (ולכן המחיר זול יותר), אעפ"כ הדבר נראה דרך סחורה, וכמו שמוזילים מחירים (מבצע הוזלת מחירים) בשאר פירות וירקות שאין בהם קדושת שביעית, ואין בזה שום היכר שהם פירות שביעית.

ולכן גם באופן המותר למדוד לשקול ולמכור פירות שביעית, אסור למכרם בשוק במקום שהדרך שם למכר כל השנים, משום שנראה דרך סחורה,

וכמו שכתבו התוס' סנהדרין (כו.) ד"ה 'ימכרו' "דסחורה היינו כשמוכרה בשוק כעין חנות, דדמי לסחורה, אבל פעם אחת כעין אקראי בעלמא ליכא משום סחורה", ע"ש. וזה ממש נידון דידן.

ובימנו כבודו כתב מאמר השגה על מאמרו של הרה"ג יוסף עזרא זליכה שליט"א בענין אוצר בית דין בזמן הזה ב"אור תורה" סיון תשנ"ד ובאור תורה מנ"א תשנ"ד, ודברי השגתו (התפרסמו בחוברת תשובות שדה, ובספר יבולי שביעית בהוצאת המכון), והרב הכותב שם הביא בסיום דבריו תשובה שכתב הראש"ל הגרע"י שליט"א לאברכים שפירות היתר מכירה עדיפי על פירות אוצר בית דין¹, ועל זה השיב כבודו בגליון תשובות שדה והסביר את דעתו של מרן הראש"ל שליט"א שכל מה שחושש מרן הראש"ל שליט"א באוצר בי"ד הוא אך ורק משום החשש של עשיית סחורה בפירות שביעית ושאינן בי"ד ממלא את שליחותו כדבעי, אך היכא שהכל מתנהל עפ"י כללי ההלכה אין כל חשש ואף עדיפות מלאה נתן לכך מרן שליט"א, והעיד בעצמו שלאחר שהראה לפניו בשנת השמיטה תשנ"ד את התחשיב שהם גובים (באוצר בי"ד של בית עוזיאל) עבור מחירי הפירות, היינו אך ורק אם ההוצאות בלבד, הורה להם להקים אוצר בי"ד ובמסגרתו יחולקו הפירות לצרכנים, ע"כ.

ואני שואל, ובנידון דידן מאי? אין חשש סחורה בפירות שביעית? הכל מתנהל עפ"י כלל ההלכה?

ועוד הרי אחת התקנות של אוצר בי"ד היא כדי שלא ימכרו פירות שביעית לעם הארץ שאינם יודעים לשמר על קדושת שביעית, והרי ברשתות השיווק הגדולות (גם 'זול פה' ו'שפע שוק') נכנסים גם קונים ולקוחות שאינם שומרי תו"מ, וגם שאינם יהודים כלל, והם יכולים לקנות בננות של אוצר בי"ד כמו תפוז"א וגזר מיבול נכרי או כשאר פירות וירקות שאינם קדושים בקדושת שביעית, אף אחד אינו בודק מי קונה, מי הוא ומה הוא, והוא קונה ומשלם כדרכו בכל ימות השנה, והקופאית שוקלת ומוכרת כהרגלה.

ואמנם ראיתי את השלט "אוצר בית דין" ואת ההוראות לשימוש בתוצרת

¹ ואגב ראיתי שהובא בספר אוצר בית דין מאת הרב המחבר מאיר גרוזמן שבעל החזו"א צ"ל בד"כ דעתו לא היתר נוחה מהיתר זה של "אוצר בית דין" וכל אשר התיר בזמנו לסמוך על היתר אוצר בי"ד היה כהוראה שעה, והוא עצמו לא אכל מיבול אוצר בי"ד והקפיד לאכול רק בגידולי נכרים. **הכותב.**

שביעית הקדושה בקדושת שביעית, מתחת לדוכן הבנות, (לא ראיתי מי שהתכופף לקרוא את ההוראות, ופעם אחת גם הסירו משם את ההוראות והודעתי על כך למשגיח), אך למי בדיוק ומה מועיל שלט כזה במקומות כאלה כאשר גם לקוחות שאינם יודעים לשמור על קדושת שביעית קונים 'כדרכם בחול', שום שלט כזה לא מבטיח שהם אכן ינהגו בהתאם להוראות שניתנו שם, הם גם לא ראו ולא קראו ולא ידעו ולא יבינו, ואם כדי להמנע מאיסור של לפני עיור לת"מ, הרי עצם מכירת תוצרת שביעית הקדושה בקדושת שביעית במקומות אלה, היא מכשול, כאשר ידוע בודאות שאותם לקוחות אינם שומרים על קדושת שביעית. (ובלא להכנס כאן לדיון ומחלוקת האחרונים באיסור סחורה אם הוא על המוכר או גם על הלוקח, ע"י בספר אוצר יסודי שביעית סימן ו', ח', ע"ש). ובודאי שגם הקופאיות ששוקלות ומוכרות להם נכשלות שהרי אין שום היתר למדוד ולשקול ולמכור להם, וכאמור שזו אחת התקנות העיקריות של אוצר בי"ד כדי שלא ימכרו פירות שביעית לעם הארץ וכדי שחלוקת הפירות תהיה רק לשומרי שביעית היודעים להקפיד על קדושת שביעית בפירות של אוצר בי"ד.

ועוד גם זאת שנכשלים באיסור נתינת פירות שביעית לידי נכרי, וכדאיתא בתוספתא שביעית פ"ו "אין מוכרין ואין לוקחין מן הנכרי ומן הכותי פירות שביעית" וכמו שדרשו חז"ל בספרי "והיתה שבת הארץ לכם" (ויקרא כה, ו) "לכם" ולא לאחרים וכן פסק הרמב"ם פ"ח הל' י"ג מהל' שמיטה ויובל "אין מאכילין פירות שביעית לגוי", ואמנם אין דיני שביעית חלים על גוי, אך מכיון שפירות שביעית חלה עליהם קדושת שביעית איסור למוסרם לגוי או למכרם לו. **וכאמור** ישנם גם לקוחות שאינם יהודים שנכנסים וקונים, ובמו עיני ראיתי זאת עפ"י מראיהם ולשונם (ערבית), ועובדים זרים ישנם בכל מקום שגם הם נכנסים וקונים, וגם הם נהנים ממחיר מוזל בפירות שביעית, ואולי יש בזה גם איסור "לא תחנם".

והעולה מכל זה דיש בזה כמה איסורים במקומות האלה: א. איסור סחורה, על המוכר או על הלוקח. ב. מסירת פירות שביעית לעם הארץ. ג. מסירת פירות שביעית לגוי. ד. איסור לפני עיור לת"מ, על הלוקח או על המוכר.

ובאיסור סחורה דעת הרמב"ם שלא מנה איסור סחורה בפירות שביעית כמצוה בפ"ע, נראה לענ"ד לאו משום דאין דין זה מן התורה, אלא נראה דאזיל

לשיטתו בספר המצוות עפ"י השורש האחד עשר, שביאר שאין ראוי למנות חלקי המצוה בפרט חלק חלק בפ"ע כשיהיה המקובץ מהם מצוה אחת, עי"ש. ואמנם התוס' (קידושין כ.) ד"ה אבקה של שביעית, פירשו איסור קל שבה (מכונה אבקה של שביעית) ומשמע דהוי דרבנן, ע"ש.

ונראה לי להציע כדי שהמכירה לא תהיה כרוכה באיסור סחורה ואפילו למראית עין, וכדי שמכירת פירות שביעית תהיה רק לשומרי שביעית, יש לדרוש מבעלי הרשת שיפתחו קופה אך ורק לשומרי שביעית, ובזה תתקיים עיקר תקנת אוצר בי"ד, והמכירה בקופה זאת תהיה מעין תחנת חלוקת פירות של בי"ד, ובזה גם ימנעו מאיסורים אחרים הכרוכים במכירת פירות שביעית במקומות כאלה, ודבר זה צריך להיות מתנאי בי"ד בכתב המינוי לבעלי רשתות השיווק, סיטונאים, מנהלי סניפים שנתמנו ע"י בי"ד להיות שלוחי הבי"ד למדוד, לשקול ולמכור במקומות אלה רק ע"י פתיחת קופה נפרדת לשומרי שביעית, ואולם ברור שהצעה זאת אולי תהיה בלתי מקובלת ומיושמת על ידי בעלי רשתות המזון ('זול פה' 'שפע שוק' וכדו') אבל "בזאת תבחנו", ואולי כך יהיה גם ניתן למנוע מכירת פירות שביעית ללקוחות שאינם שומרי שביעית, וע"י שלט במקום שפירות אלה ניתנים למכירה רק בקופה לשומרי שביעית, ואם בעלי רשתות אלה ידחו את ההצעה צריכים גם לדחות אותם ולא להכניס לתחומם פירות שביעית כלל, ואם להם יש רק שיקולים מסחריים וכלכליים, לנו יש גם וקודם כל שיקולים, דרישות והעדפות ועקרונות הלכתיים, וברשתות השיווק הגדולות כמו 'שפע שוק', 'זול פה' ציבור הצרכנים החרדי/דתי במקומות אלה הוא בעל כח קניה גדול וניתן להניח שאפשר להכתיב להם את התנאים כדי שיקבלו את ההצעה, ואם לא, כך אי אפשר להמשיך לאורך שנת השמיטה, ולא זו תקנת אוצר בית דין.

וכמו שחשש מרן הראשל"צ באוצר בי"ד שאין בי"ד ממלא את שליחותו כדבעי, וראוי לחזר ולברר את הדברים.

ראובן אוחנה

תגובת יו"ר המכון הרה"ג רש"ז רווח שליט"א למכתב:

בס"ד

עשרה בטבת תשס"ח

לכבוד ידידי

כב' הרב החשוב

רבי **ראובן אוחנה** שליט"א

מעיה"ק צפת ת"ו,

שלום וברכה!

קיבלתי את מכתביך בענין אופן שיווק תוצרת "אוצר בית דין" ובהם הערות לגבי השיווק ברשתות השיווק [שהם בכשרות "מהדרין"] של תוצרת זו לאחר שלכאורה יש לחשוש שנראה הדבר כסחורה, ותמכת דברך מדברי התוס' עמ"ס סנהדרין (דכ"ו ע"א בד"ה ימכרו), שכתבו התוס' שם שמכירה בשוק כעין חנות הוא איסור סחורה, ורק דרך אקראי מותר. ועוד הוספת לשאול מדין מכירת פירות שביעית לע"ה ונכרי לאחר שגם הם קונים במקומות אלו.

ואענה על ראשון, ראשון. וראשית אתנצל שאחרתי בתשובתי עד עתה, וזאת עקב העיסוקים הרבים בכל הקשור לשמיטה, והדרכה לחלקאים שומרי שמיטה, שלא הותירו לנו זמן כמעט לענות על המכתבים הרבים שעל שולחני.

א. חלוקת התוצרת בשוק:

הנה לענין מ"ש מדברי התוס' בסנהדרין, אני תמה מדוע כב' הרחיק עד התוס' שם, הרי זו משנה ערוכה במס' שביעית (פ"ז מ"ג) שלא יקח אדם ירקות השדה ומוכר בשוק. וא"כ מדוע כב' לא יקשה ממשנה זו? אלא האמת שמכל זה לא רק שאין קושיא לנדו"ד אלא ההיפך ממש. שהרי המשנה אומרת שם: "לא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק, אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו. לקח לעצמו והותיר, מותר למוכרו". עכ"ד המשנה. ודעת רוב הראשונים שבנו המוכר על ידו יכול למכור אפילו בשוק. וכן אם לקח לעצמו והותיר, יכול למכור בשוק, וכן פירש להדיא הר"ש משאנץ על המשנה שם, שמותר למכור בשוק דהוא לא ליקטם, או אף אם ליקטם, לאכילה ליקטם והנותר מותר למכור. וכן מתבאר בפירוש הרא"ש ובפי' הריב"ם"ץ על המשנה שם, ועוד רבים מהראשונים. [וכן פי' הרש"ס על המשנה שם ועוד מפרשים רבים]. וכן מבואר להדיא בתוס' עמ"ס סוכה (דל"ט ע"ב בד"ה וליתבי). ואולי אף אפשר לבאר כך בתוס' עמ"ס ע"ז

(דס"ב ע"א בד"ה נמצא) שהקשו סתירה מהרישא של המשנה דידן, שמשמע דוקא לוקח אסור בשוק, משמע שלוקט מותר. ובסיפא משמע שגם לוקט אסור? וע"כ משיבים התוס', שהרישא ט"ס, וגרסי' בשניהם לוקט, ושוי' דבשניהם אסור למכור בשוק. ומבארים התוס' שהטעם למה אסור למכור בשוק, שכשמעמיד חנות בשוק דומה יותר שמשתכר בפירות שביעית, עכת"ד. ולעד"נ שגם בדברי התוס' הללו אין הכוונה רק ללוקח וללוקט עצמו, אולם לבנו או אפילו לעצמו אם לקח והותיר, מותר אפילו בשוק, וכדברי התוס' עמ"ס סוכה שם. [ואפשר שאין כן דעת התוס' ר"י מפאריש, עי' מש"כ עמ"ס ע"ז בדף ס"ב ע"א ודו"ק].

ועוד עי' מש"כ החזו"א זצ"ל (שביעית סי' יג אות יז בד"ה ובתוס') להעיר על דברי הר"ש, והוסיף שבלוקח לעצמו והותיר, מותר לו למכור אפי' בשוק, ואע"ג דאמר בירושלמי שבמקום שמוכר כל שנה אסור, מ"מ אפשר דמוכרו בשוק במקום שאין מוכרין בכל שנה, עכ"ד.

הרי לך שעצם המכירה בשוק היא אסורה באופן האסור באיסור סחורה, ואז זה חלק מן האיסור, אולם באופן שמותר להסתחר, כגון בבנו על ידו, או בלקח והותיר, מותר אפילו בשוק, ומכאן שאין כל קושיא מהתוס' בסנהדרין, ששם איירי לכאורה באופן האסור, ולכן העירו תוס' ויישבו שבדרך אקראי אין איסור.

נמצא ממילא שבשיטת חלוקה של אוצר בית דין אין בזה איסור סחורה, וכפי שהארכת בתשובתי האחרת שנדפסה בכמה מקומות (וציינת אליהם במכתביך), א"כ אין כל מניעה למכור בשוק.

אלא שיש לדקדק מדין אחר, שהרי גם המשנה שהתירה בשוק מכל מקום שנינו בירושלמי בפ"ז על המשנה שם, בשם רבי יוסי בי ר' בון, "ובלבד שלא יעשו פליטר, שלא יהא מזבין בהוא אתר בכל שנה, ואית דבעי מימור דלא יהא מזבין בכל שעה", עכ"ד הירושלמי. כלומר שלדעת רבי יוסי גם כשמוכר בשוק שלא ימכור במקום שמוכרים בכל שנה, או לאיכא דאמרי, שיעמוד בשוק בדרך אקראי ולא מקום קבוע. (ולזה כווננו דברי החזו"א זצ"ל הנ"ל). וא"כ לכאורה כאשר אוצר בי"ד מחלק את תוצרתו ברשתות השיווק [שהם מיוחדים למכירה ואפשר שדינם כשוק], וכיון שהמקום מיוחד לכאורה יש לשנות מקום. אלא שלענ"ד בכ"ז זיל בתר טעמא, שהנה כל עיקר הטעם שלא ימכור במקום הקבוע כיון שמיחזי טפי כעושה סחורה, וכביאור הגר"א שם ועוד, וא"כ לכאורה בכל שינוי שלא יהי' מיחזי, די בהכי. ולכן לענ"ד באם רשת השווק מייחדת מקום

ששם תהיה כל התוצרת של אוצר בית דין, ואף יהיו שלטים מיוחדים שהתוצרת היא אוצר בית דין וכו', זה משמש די והותר כדבר הבולט וכבר אינו מיחזי כסחורה.

וראה עוד ברמב"ם שביעית בפ"י ה"ב, שהביא את המשנה דידן ולא הגביל כלל ענין השוק לא לאיסור ולא להיתר. וראה במהר"י קורקוס על הרמב"ם שם, שכתב שבדרך המותרת מותר אפילו בשוק, ולא הזכירו כלל מענין שינוי המקום בשוק. וראה עוד בערוה"ש הל' שמו"י (כה ד') מש"כ לדון שבאם איסור סחורה מה"ת, א"כ מנ"ל לחלק חילוקים, ראה מה שכתב לבאר שם. ועוד ביארו בזה האחרונים בכמה אופנים, עכ"פ הלכה למעשה הוא מש"כ לעיל.

ב. בחשש שמא תגיע התוצרת לידי ע"ה

לענין הערתך השניה, אודות חלוקה של תוצרת אוצר בית דין במקום שיש עמי ארצות, שאינם יודעים לשמור קדושת שביעית ונכשלים בזה, ולדברך זה היפך התקנה של אוצר ב"ד שלא לתת לע"ה, וא"כ גם על הקופאיות יהי אסור למדוד ולשקול להם, עכת"ד. ואחמה"ר יש כאן עירוב דברים, ואפרט. תקנת אוצר ב"ד לפי סדר הדברים המובא בתוספתא לא נועדה למנוע מעם הארץ שאינם יודעים לשמור קדושת שביעית, אלא זה התחיל כדי למנוע מעוברי עבירה שרצו לסחור בפירות שביעית, וע"כ נטלו מהם וחילקו לכולם. וענין המדידה והמשקל אינו אסור אלא משום הגבלות סחורה, וציינתי את מקורות הדין בספרי שביתת השדה בפ"ז, ובפ"ג הערה 7. והשתא שבי"ד אינו גובה אלא שכר טרחה והוצאות, ואין בזה איסור סחורה, אם כן מותר אף למדוד ולשקול, והדברים מפורסמים שכ"כ הרחזו"א זצ"ל (הב"ד שם). וכ"כ בדרך אמונה פ"ו (סוס"ק יט ובהערה מד שם).

ועי' ברמב"ם (שמו"י פ"ו ה"ג) שכתב שאיסור מדידה וכו' שלא יהי' כסוחר בפירות שביעית, א"כ זה עיקר הטעם. ואמנם יש מהראשונים שהוסיפו הטעם כדי שלא יבואו לזלזל בזה ולא ישמרו קדו"ש. (ראה ד"א שם ס"ק כד). אולם מ"מ כל שמכריז בפומבי שזה פירות שביעית ואוצר ב"ד, אין חשש גם של זלזול, כיון שמפורסמים הדברים בהבלטה (עי' בביאה"ל שם).

ואחרי שראינו שאין חשש למדידה ולמשקל, נותר החשש שלך לגבי הא שע"ה יבוא ויקח ויזלזל בקדו"ש. והנה מה שכתבת בהחלטיות שהסיבה שאין מוסרין לע"ה זה משום שהוא יבוא לזלזל בקדושת שביעית, אין הדברים

ברורים, וראה מה שכתבתי בספרי שביתת השדה בפ"ג הערה 10, ואביא את הדברים בתמצית. עיקר דברי שם מוסבים על ב"ד המחלק את תוצרתו, ולכאורה יש חשש שישראל שאינם יודעים ואינם מקפידים על קדושת שביעית ייקחו את התוצרת וינהגו כבשאר השנים, וא"כ מהיכא תיתי להתיר לנהוג כך? ועל כך הבאתי את התוספתא ששנינו (פ"ו הי"א): אין מוכרין פירות שביעית לחשוד על השביעית, אלא מזון שלש סעודות, בד"א בדבר המתקיים [שנשמר לימים רבים] אבל דבר שאין מתקיים אפילו מאה סעודות מותר. עכ"ד. ומבאר שם החס"ד שאיריי בחשוד לאצור ולא לבער, ובמנח"ב שם כתב שאיריי בחשוד להוציא לא לאכילה (כגון לסחורה), ולכן אם מתקיים, נותן רק ג' סעודות, וזה רק לאכילה, ולא יבוא לשמור ולא לסחור, ואם אינו מתקיים אין חשש לשמור או לסחור. והנה לכאורה יש לדון שאפי' ג' סעודות אמאי התירו לו, והרי הוא גם את המעט לא ישמור כדבעי ויקלקל ויפסיד מקדושתם? ועל שאלה זו השיב החזו"א (סי' יב ס"ק יז בד"ה תניא) שקלקול והפסד זה דבר שלא שכיח ולא חששו לזה, משא"כ לאצור ולא לבער זה מצוי ולכן חששו.

והנה את דברי התוספתא השמיט הרמב"ם, אך כן כתב שאין מוסרין דמי שביעית לע"ה (פ"ח ה"י), ובתחילת הפרק הוסיף שלא למכור לחשוד כלים המיועדים לעבודת הקרקע והאילנות. ובה"ח כתב שהכהנים חשודין על השביעית, ואסור למכור להם פירות, וכתב המהר"י קורקוס שהכהנים חשודים להשהות הפירות אחר הביעור. ע"כ. ואפשר שהרמב"ם סמך על הלכה זו ולכן גם חשוד אין למכור לו, אם יש חשש שישהה עד אחר הביעור. ומ"מ מכ"ז נראה שלא חישינן שמא יפסיד, שאל"כ איך מותר מזון ג' סעודות, וכ"כ החזו"א וכנ"ל. ואולם המבי"ט (ח"א שאלה כא בד"ה וגם) כתב שאסור למכור לחשוד או לע"ה פירות שביעית, דהא הוא מצווה כמונו לשמור בקדושה, ואנו נותנים מכשול לפניו. וכ"כ הערוה"ש (סי' כה ס"ג). וכ"כ הגרי"מ טוקצינסקי (פ"ח אות ג ס"ק א ובהערה 11 שם). והנה אף אם נאמר שלהלכה קיי"ל כוותיהו, מ"מ בנידו"ד שהישראל החשוד נכנס לתחנת החלוקה ולקח הפירות, הרי שהוא זכה בהם, ואין בידינו כח למונעו, כמו שאין בידינו כח למונעו מלבא ולקטוף לעצמו מפירות ההפקר שבשדה [אע"ג שאפשר לתבוע ממנו דמי טירחא], שהרי פירות שביעית הפקר לכל הם, ואפי' בהמה שבאה לאכול מתחת האילן אין למונעה. ומה גם שאנו מפרסמים להדיא בכל מקום שאפשר, שיש לנהוג קדו"ש בפירות אלו, ומה גם שבד"כ אין דרכם של בני אדם להפסיד פירות, אלא את מה שלא

ראוי למאכל אדם, שהפירות בד"כ נאכלין. מכ"ז נראה שאין למנוע ממנו ולקחת מהחשוד פירות שכבר לקח. והגם שכתבתי שם שלמסור לכתחילה לעם הארץ יש להחמיר לשיטתם אף בכמות קטנה, [כי בכמות גדולה שיש חשש שישמור ולא יבער ויאגור, כגון יין וכיו"ב, יהיה אסור גם לדעת הרב חזו"א זצ"ל]. מכל מקום חושבני שאחר שביה"ד מפרסם בהבלטה כל המגבלות ההלכתיות, ומודיע ברבים אופן המותר והאסור בהשתמשות, יש מקום להתיר לכו"ע, ובוודאי שיש להקל לכתחילה בכמות קטנה של מזון ג' סעודות, שזה בד"כ המציאות שאנשים לוקחים לביתם. [ואפשר שיש לשים את השלט של ההוראות במקום יותר בולט, ולא כמו שציננת במכתבך ששמו את זה מתחת למדפים שאנשים לא היו מתכופפים לקרוא, ובעז"ה נשתדל לתקן זאת].

ג. בחשש שתגיע התוצרת לידי נכרי:

ולעניין הערתך האחרונה, אודות גויים שנכנסים למקומות אלו, בוודאי שהדבר פשוט להלכה ולמעשה שאסור לתת לגוי פירות שביעית [אא"כ זה "אכסניא" וי"א אף גוי המתארח אצל יהודי]. ודין זה כבר הובא בתוספתא [פ"ה הי"ד] ונפסק ברמב"ם להלכה [שמו"י פ"ה הי"ג], והסמיכו זאת חז"ל על הנאמר "לכם" ולא לנכרים. ולכן ברור שכאשר ב"ד בוחר מקום לשים שם את התוצרת, בוודאי שהוא בוחר מקומות שרובם ככולם יהודים, ובוודאי שאף בוחר רשתות מהדרין שאז יש קיבוץ גדול יותר של יהודים שומרי תו"מ, וסומכים על כך שרוב הלקוחות הם יהודים. ובכה"ג שיש רוב מוחלט של יהודים אין חוששים למיעוט ואין צורך להעמיד על כך שומרים.

ומקור דין זה למדתי מדברי הרדב"ז, וקודם לדבריו ז"ל אקדים דין שהוא יסודי בנידו"ד. שהנה קיי"ל שפירות שביעית הם הפקר לכל, ובוודאי שהם הפקר גם לבהמה וגם לנכרי. ולכן בהמה שכבר נכנסה למטע והחלה לאכול אין למנוע ממנה [ראה רמב"ם פ"ה ה"ה], וה"ה בנכרי [ראה מנח"ש ח"ג סי' קלא], כלומר, מחד התוצרת היא הפקר לכל, אך מאידך מראש מותר למנוע מלתת לגוי להכנס ולקחת פירות שביעית הגם שמהצד הממוני זה הפקר, אך יש למנוע כין שהפירות קודש, ולא ניתנו לנכרי. אולם נכרי שכבר לקח, זכה בזה וא"א לקחת ממנו.

והנה עפ"י זה היה צורך שביה"ד יעמיד שומרים ליד כל המטעים שהם הפקר בשנה השביעית כדי שלא יבואו הגויים לקחת כדי שנמנע מהם לכתחילה

לקחת? אלא ששנינו ברמב"ם [פ"ד ה"ל]: "עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר מושיבים עליהם שומר כדי שלא יפוצו גויים ויבזו פירות שביעית". עכ"ל. הרי שדווקא בעיירות הסמוכות לספר יש צורך בהעמדת שומרים, ולא בשאר מקומות. והדברים ברורים מדברי רבינו הרדב"ז על הרמב"ם שם. שהרדב"ז שם כתב להסתפק אם באו גויים בכלל ישראל לזכות בפירות שביעית אם מונעין אותם או אין מונעין מפני דרכי שלום כדאמרין גבי מתנת עניים. ומסתברא דמונעין אותם דלא דמי למתנות עניים דלית בהו קדושה, אבל פירות שביעית אית בהו קדושה. ואין להביא ראיה ממה שהיו מניחין שומרים בעיירות הסמוכות לספר, משמע דבשאר עיירות לא היו שם שומרים ובאים אפילו גוים ולוקחין מהפירות, ולא היו מונעין אותם, דאי לא תימא הכי בכל המקומות היו צריכין שומרים. ודוחה הרדב"ז הוכחה זו, וז"ל: דאיכא למימר שלא היו חוששין אלא שמא יבואו הגויים ויבזו כל הפירות, אבל מפני המיעוט הבאים בכלל ישראל לא היו חוששין, אבל אם היו שם הבעלים לעולם אימא לך שהיו מונעין אותם". [וראה עוד בספרי שביתת השדה פי"א הערה 72. ובפי"ב סעיף ג. ובפי"ג בהערה 10 שם].²

הנה אם כן מחד הרדב"ז מסתפק אם יש למנוע מפני דרכי שלום, ואחרים סוברים שאכן יש למנוע. אולם כל זה כשהוא לא זכה, אולם אם זכה א"א למנוע ממנו. ולכתחילה האם יש לחוש לחלק תוצרת באם יש שם גויים, תלוי הדבר באם זה מקום שיש בו רוב נכרי, ואזי יש לשים שומרים. אבל היכא שהרוב המוחלט הם ישראל, ומיעוט נכרי, בכה"ג אין חוששים למיעוט שבאים ולוקחים, ועכ"פ אין חיוב לשים שומרים. וא"כ ה"ה בכ"ז בנידוד.

ובסוף דברי, אני רוצה לשוב ולהדגיש כי ודאי הדרך היותר נכונה והיותר בטוחה היא באם היינו פותחים אוצר מיוחד בכל עיר ורק אנשים בדוקים ומוכרים לבית הדין היו באים ליקח את התוצרת, ובפתח האוצר היה יושב שליח ב"ד שהיה מונע ממי שאינו ראוי ליקח. אולם מה נעשה ודרך זו איננה

² ובירושלמי בפאה פ"א ה"א, נחלקו ר' יוחנן ור"ל במפקיר לישראל ולא לנכרי אם חל ההפקר. ודעת ר"ל שאינו חל, משום שצריך להפקיר כשמיטה, ושמיטה היא הפקר גם לנכרי. ועי' ברכ"י י"ד ס' של"ד אות ז' ונוב"ק אה"ע סי' נ"ט, דהלכה כר"ל בזה. ע"ש. וגם ר' יוחנן מודה דבשמיטה הוא הפקר לגוי נמי, רק ס"ל דהפקר דעלמא לא נלמד משמיטה, וכמבואר בקונטרס תוספת שביעית בסוף בית רידב"ז דף כ"ט ע"ג, דר"ל ור' יוחנן נחלקו אם דין הפקר נלמד משמיטה, דר' יוחנן ס"ל דשביעית הוי אפקעתא דמלכא ולא ילפי' מיניה להפקר דעלמא. ע"ש.

מציאותית, אלא בכמויות קטנות, והשתא ב"ה שרבו חקלאים שומרי שביעית עד כדי כך שיש ריבוי תוצרת של עשרות אלפי טונות, שאין כל אפשרות מעשית לחלקם אלא באם נגיע לכל ציבור שומרי השביעית המתגוררים בארץ ישראל.

ואם נתעקש לחלק את התוצרת בנפרד, כפי שמציע כבודו, יהיה הדבר כרוך בהוצאות עצומות, שיתגלגלו בסופו של דבר על הציבור, וכבר הורו גדולי הדור כי אסור לדרוש מהציבור הוצאות יותר ממחיר היבול בשוק. דבר שלא יתאפשר בשום אופן אם נעמיד שומרים ושומרי שומרים ונשווק את הכל בחנויות מיוחדות וכו'. שאז ההוצאות הם עצומות בכפל כפליים. וכיון שהבית דין פועל מכח הציבור עליו לדאוג לטובת הציבור, ובודאי לא להעמיס עליו הוצאות כספיות מרובות ומכופלות. ומלבד ההגיון וההסתברות שבי"ד הפועל מכח הציבור יש לו לדאוג לבל יעמיס על הציבור הוצאות מרובות יותר, גם הנסיון שצברנו בשמיטות הקודמות לימד אותנו כי אין הציבור חפץ בכך, כשנדרש לשלם יותר מהמחיר הרגיל, וא"כ אין להבי"ד רשות לכך.

ועל כן הדרך היותר נכונה במצב הקיים כדי שלא יישארו פירות הקדושים בקדושת שביעית על העצים לבהמה ולנכרים שגרים באיזור המטעים, היא הדרך להגיע אל הציבור באמצעות הרשתות הנקראות "מהדרין", שהם נקודות ידועות לציבור כנקודות שומרי שמיטה. ובכך גם אפשר להגיע למחירים השווים לכל נפש. שכן לאחר בדיקה שעשינו, לפתוח נקודות מיוחדות לחלוקת אוצר בי"ד עלות אופרציה זו תגיע לעלויות שהם כפול שלש פעמים לפחות מהקיים, ודבר זה לא יתקבל על הציבור השולחים של בית הדין לדאוג להם לתוצרת. ובאופן כזה אם נמצא על כף המאזניים עידוד חקלאים שומרי שביעית [כיון שברור לכל שבאם התוצרת לא תחולק אין אחד כי אם אחד מעיר חקלאי שיסכים להפקיר מטעיו כדין], והגעה במחירים השווים לכל נפש, ודרך החלוקה היא מותרת לחלוטין וכמבואר לעיל, אני מעדיף דרך זו, על פני חומרות ראויות יותר, אשר נזקים גדולים בצדם. כנלענ"ד.

בברכת התורה

שניאור ז. רווח

הרב דוד אביטן / העורך

אמירה ורמיזה לגוי בשביעית

אב תשסז

דיין שנתעורר לאחרונה, אודות הסכמים שעורכים ועדי כשרות עם נכרים בעלי מטעים בערב שמיטה לאספקת סחורה בשמיטה, דלכאורה הוי כאמירה ורמיזה לגוי שיעבוד בשדהו בשמיטה.

רבים מגדולי האחרונים התירו לתת חטים לגוי לזרעם בשדה של גוי בשביעית, ובהם גדולי ישראל, מהרי"ט צהלון והמבי"ט ועוד, כמו שהבאתי דבריהם באוצר התשובות ריש פרק ג'. אמנם הובא שם שהרב שעות דרבנן דף פ"א העיר על דברי מהריט"צ והמבי"ט דכיון שאין קנין לגוי בא"י, הישראל מוזהר על מצות ושביתה הארץ, גם אם הקרקע היא של גוי, והרי קימ"ל אין עודרין עם הגוי בשביעית, והוא משום שהישראל מוזהר על שביתה הארץ, א"כ גם אסור להשכיר להם בהמה וכו'. והבאתי שם מה שדחה דבריו בספר פרי הארץ לר"א כהניו. ע"ש. והרואה יראה דהרב שעות דרבנן קאזיל בשיטת המבי"ט דאין קנין לגוי בא"י כלל, גם לא קנין פירות, וס"ל דפירות הגוי קדושים בקדושת שביעית. ולא זכר כלל דברי מרן שס"ל להפך. ע"ש.

ובעיקר איסור אמירה לגוי, כבר מהר"י נבון זלה"ה בנחפה בכסף ח"א יו"ד סי' ד' כתב שמנהגם היה לקנות מן הנכרים פירות וירקות בשמיטה. והאריך שם מאוד בענין אמירה לגוי בשביעית דרבנן בזה"ז, ואסיפא דמילתא כתב דאמירה בשדהו של ישראל ודאי אסור משום מצות ושביתה הארץ, וכל דתקון רבנן כו', ואין לגוי קנין הגוף בא"י וכו'. אבל בשדהו של גוי ליכא איסור אמירה, וכיון ששביעית בזה"ז דרבנן, בדרבנן ליכא איסור אמירה לגוי אלא בשבת ויום טוב ולא בשאר איסורין שבתורה. ע"ש באורך רב. ומבואר בדבריו להדיא דבאמירה בשדה של גוי ליכא משום ושביתה הארץ, דלא כמ"ש הרב שעות דרבנן.

ובאוצר התשובות שביעית פ"ג אות ב', הבאתי שגם בפרי הארץ ושדה הארץ כתבו שבשאר איסורין דרבנן פרט לשבת ליכא איסור אמירה לגוי, ושכ"כ הפרי חדש באו"ח סי' תס"ח. והמזבח אדמה סובר שגם באיסור דרבנן

אסורה אמירה ורמיזה לגוי. אבל בנו השער המים נקט שלא כדבריו, אלא כהפ"ח דדוקא בשבת נאסר ולא בשאר איסורין, ומצות ושבתה הארץ היא בשדה ישראל, או כשהישראל עובד בשדה של גוי, אבל ליכא איסורא באמירה לגוי בשדהו של גוי. ושכן מוכח מהא דכוחרין נירין מהגוי, אע"פ שגורם לגוי לעבוד. עש"ב.

ועתה שלחו מכתב לאסור אמירה בשביעית משום מצות ושבתה הארץ, והביאו ראיה מדברי מהרש"ל כו'. אבל אינו נכון כלל, ומשם ראיה להפך, כמו שיתבאר:

בב"מ צ' ע"א, גבי האומר לגוי חסום פרתי ודיש בה, כתבו התוס' דלא מיירי בשדה של גוי, אלא בדישה של תבואת ישראל, ודלא כרש"י שפירש: "חסום פרתי ודוש בה, דישה שלך". דבדישה של גוי ודאי שרי, כמו דשרי למימר לגוי אכול נבילה והילך בשר ובשל לעצמך בשבת. ובשם ר"י כתבו דלא דמי, דהתם יכול לתחוב לפיו של גוי נבילה ולכן גם אמירה שרי, אבל לחסום בידים אין הישראל רשאי, לכן י"ל דגם אמירה אסורה. אבל אין ראיה להתיר אמירה בשל גוי [ולאחזיק דהיא אסור שרי אמירה לגוי] ממאי דקיימ"ל דשרי למימר לגוי חרוש בה טבאות כו', דהתם מיירי כשהתחיל כבר הגוי לחרוש ומותר מפני דרכי שלום. עכ"ד.

ואי הוה ס"ל לתוס' דמשום ושבתה הארץ אסור אמירה גם בשדה של גוי, מדוע נדחקו לומר דכבר התחיל הגוי ומפני דרכי שלום [הפך משמעות הירושלמי, כמ"ש במקו"א], מדוע לא הקשו דהתם כיון דאיכא עשה דושבתה הארץ אסור לומר לגוי גם אי בכל התורה שרי, ואינו ענין כלל לאיסור אמירה דעלמא. א"ו דלתיא, דכיון שאין הגוי מצווה ליכא עשה דושבתה הארץ אם אומר לגוי, דהגוי אינו מוזהר על זה. רק דלקושטא דמילתא י"ל דס"ל, או שמצדדים לומר, דכיון שלישאל אסור לעבוד [כדקי"ל אין עודרין עם הגוי], אסור גם אמירה לגוי לעשות בשלו, אבל עשה דושבתה ודאי ליכא. כיון שאין הגוי מצווה.

ומה שהעיר והגיה מהרש"ל דאין לדמות שביעית לשבת וכו', אינו בדברי התוספות הללו כלל, אלא על התוס' בדיבור שאחריו, ובפסקי תוספות שם, שכתבו שאסור אמירה לגוי בשבת ושביעית, בזה העיר מהרש"ל דט"ס הוא, דבשביעית אינו משום אמירה אלא משום ושבתה. דלפי מה שנקטו בפסקי התוס' דלא כר"י, ופסקו דמותר לתת לגוי בשר ולומר לו בשל לעצמך בשבת,

הבין מהרש"ל דס"ל דאיסור אימרה הוי דווקא בשל ישראל, ולפי"ז מה שכתבו נמי דאסור אמירה בשבת ושביעית, הוי נמי בשל ישראל דווקא, על זה העיר דט"ס הוא, דאמירה לגוי לעבוד בשביעית בשדה ישראל אינו איסור אמירה אלא עובר אעשה דושבתה. ואינו ענין כלל לשדה של גוי. וזה ברור למעיין בדבריו.

והגם שמאי דאסור לישראל לעבוד בשדה של גוי, שפיר מסתבר דהוי דאורייתא כיון דאין קנין לגוי וכו', ואינו משום מראית העין, שלא כדברי מהריט"צ וכמו שהעירו רבים, וכמ"ש במקו"א. מ"מ באמירה לגוי מהיכי תיתי דיהיה בו ליתא דושבתה הארץ, הרי הגוי אינו מוזהר, והקרקע אינה של הישראל. ולומר דמצות ושבתה הארץ מוטלת על כלל ישראל וכו', אינו נראה כלל, דאם כן היה אסור גם לחזק ידי הגוי בדברים בעלמא. ועי' תורת הארץ פרק ו' אות כ"ז. ודוק. והחזו"א כתב שלדעת הרמב"ם מצוות ושבתה הארץ היא מצוה על האדם העובד, ואם גוי עובד בשדהו אין הישראל עובר. א"כ פשוט דבשדה של גוי ליכא משום ושבתה הארץ. אמנם כבר הוכחתי במקו"א דלענין מעשה לא סמך על זה החזו"א, וחשש לשיטת רבינו אלחנן בע"ז ט"ז, דגם בעבודה על ידי גוי איכא עשה דושבתה הארץ, אבל פשוט דזהו דווקא בשדה של ישראל.

והנה בהלכות כלאים פ"א ה"ג, פסק הרמב"ם שמותר לומר לגוי לזרוע כלאי זרעים. וכתב מהר"י קורקוס דמיירי בשדה של גוי ולצורך הישראל ובשליחותו. והקשה השער המלך בהל' שכירות פרק י"ג על דבריו, הרי קי"ל דאין עודרין עם הגוי בשדהו, וכמו שפסק הרמב"ם בהל' שמיטה פ"י הי"א, ויתירה מזו פסק דאין לומר לגוי חרוש בה טבאות ובתר שמיטה נסיבנא לה מינך. וכן הקשה על הרמב"ן שסובר דאין איסור אמירה לגוי אלא בשל ישראל ולא בשל גוי. ונשאר בצ"ע. ואי נימא דאיכא עשה דושבתה הארץ בשדה של גוי לק"מ, דשביעית יש בה מצות ושבתה הארץ, וגם בזה"ז דהוי מדרבנן כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. [אלא דפשוט היה להשער המלך דליתא, דודאי ליכא עשה דושבת בשדה של גוי כשעובד בה הגוי, ולכן הניחו בצ"ע].

ובאמת מהא דאין עודרין עם הגוי לק"מ, דלישראל ודאי אסור לעבוד בשדה של גוי מעיקר הדין. וגם גבי כלאים כ"כ הרמב"ם בהלכות כלאים שם: "אסור לזרוע כלאים לגוי". ושם פרק ה' ה"ה: "אין עודרין עם הגוי בכלאים". אבל מה שהקשה ממאי דלד' הרמב"ם לא שרי אלא למימר איישר ולא חרוש בה טבאות, אכן קשה טובא אמהר"י קורקוס. ומכח קושיא עצומה זו כתב בשו"ת

דיבר שאול לגר"ש סתהון יו"ד סי' ז', דגם בשמיטה סובר הרמב"ם דשרי למימר חרוש בה כו', דלא כמו שדייקו רבים מהאחרונים בד' הרמב"ם. ע"ש. אלא דפשוט דברי הרמב"ם אינו כן, ומהר"י קורקוס עצמו לא כתב כן בדעת הרמב"ם בהל' שמיטה. וצ"ע ליישב דברי מהר"י קורקוס, דגבי כלאים נקט דאמירה שרי גם לצורך ובשליחות ישראל.

ואפשר דבאמת אמירה שרי גם כשעושה לצורך ישראל, כהך דכלאים, אבל כשאומר "חרוש בה טבאות ובתר שמיטה נסיבנא לה מינך", שמודיע שאת גוף הקרקע רוצה לשכור, הוי טפי מאמירה גרידה, דנמצא הגוי כעובד בשליחות ישראל, וזה אסור, דאין קנין לגוי בגוף הקרקע, וכשם שאסור לישראל לעבוד בשדה של גוי כך אסור לומר לגוי לעבוד לצורך ישראל, כשגוף העבודה בקרקע היא לצורך ישראל, כנדון דידן שרוצה ישראל את גוף הקרקע הנחרשת. דגבי כלאים לא שרי אלא כשאומר לו לזרוע בשדהו, שהישראל רוצה את הפירות, וכיון דיש לגוי קנין פירות בארץ ישראל, ואין כאן צורך ישראל אלא בפירות ולא בגוף הקרקע, הוי כאמירה גרידה, ואמירה לגוי שרי. אבל חילוק זה צריך סעד לתומכו, וענין שנבוכו בו רבים הוא, ואינו כדאי לסמוך עליו ללא ראיה. [אמנם זה ברור לענ"ד, שלומר דמ"ד דלא שרי אלא למימר איישר, ס"ל דאיכא מצוה על הארץ שתשבות גם מעבודת גוי וכו', זה בדאי אינו, דהא גם הרמב"ם פסק דחוכרין נירין מן הגוי מייד אחר שמיטה, וגבי ספיחין פתב סופ"ד דאינן מצווין כדי שנגזור עליהם כו'. משמע דליכא כלל משום שביתת הארץ בעבודת גוי בשדהו, הגם שלישאל אסור. וכבר הוכיחו כן בתורת הארץ פ"ו אות כ"ו ובמעדני ארץ פי"ג. עש"ב].

ולפי האמור הגם שלהתיר להדיא אמירה לגוי קשה טובא, דהא דעת הרמב"ם דאין לומר לגוי חרוש בה טבאות כו', כמו שהעיר השער המלך. ומצוה ליישב בהדברי מהר"י קורקוס. ולולי דבריו י"ל דהתם לא מיירי לצורך ישראל אלא לצרכו של גוי ובזה לק"מ קו' השער המלך. מ"מ נראה דגם אם אמירה להדיא אסורא, אין איסור לגרום לגוי לעבוד בשדה, שהרי מותר לקנות ממנו יבולי שביעית הגם שודאי יעבוד ויזרע יותר, והרמב"ם נמי פסק דחוכרין נירין מן הגוי, אע"פ שחרש את השדה בשביעית בידעו שישראל יקנה ממנו. ויתירה מזו מבואר במהר"י קורקוס פ"א הי"ג דמיירי בחוכר ומתנה עם הגוי שימצא השדה חרושה במוצאי שמיטה, ואע"פ שהישראל הוא סיבה לחרישה, מ"מ כיון שהגוי עושה להנאת עצמו מותר. ע"ש. ור"ש והרע"ב פ"ד מ"ג, על משנת חוכרין נירין

כו', כתבו דשרי הגם שגורם לגוי לעבוד בשדה. ע"ש ובמשנ"ר שם. א"כ גם אם קובע עם הגוי ומסכם איתו שיספק לו פירות, כיון שאינו אמירה להדיא, והגוי עושה להנאת עצמו כדי להרויח, ולא בצווי הישראל, מותר. ומ"ש התוס' בב"מ דלא שרי למימר חרוש בה טבאות כו', אלא כשכבר התחיל הגוי לעבוד כו', זהו דווקא באמירה להדיא, אבל רמיזה כהיא דחוכרין נירין כו' משמע דשרי הגם שאלולי זה לא יחרוש הגוי כלל, כמשנ"ת. ופשוט.

ונבאר עוד הדברים, מצינו שאיסור הנעשה בגרמא קל הוא מאמירה לגוי, דאסור לומר לגוי לכבות, אבל מותר לגרום כיבוי, כמובאר במשנה בשבת קכ"א ע"א, דנכרי שבא לכבות אין אומרין לו כבה ואל תכבה, דאמירה אסורה. אבל כופן את הקערה כו', דהוי גרמא. גם ידוע מ"ש בתשו' מהרי"ל, מובא בב"י באו"ח סי' רס"ה, דהא דגרמא לא שרי אלא במקום הפסד היינו באיסור תורה, אבל באיסור דרבנן שרי גם שלא במקום הפסד. מ"מ זהו דווקא כשגוף המלאכה נעשית בגרמא, כגרם כיבוי וכו', אבל כשגוף המלאכה נעשית בידים, הרי אין זה בגדר 'גרמא' כלל. ולכן נדו"ד אינו שאלת גרמא כלל, אלא והוי כרמיזה לגוי כל שאינו אומר לגוי להדיא לעבוד אלא מבקש ממנו לספק סחורה או חותם עמו הסכם וכדו'. והרי מצינו דגם לענין שבת שרמיזה לגוי קל מאמירה, כל שאינו אומר לגוי להדיא כבה אלא רומז לו שיעשה מלאכה. וז"ב.

וכאמור רמיזה שרי, כמובאר מהא דחוכרין נירין. וכן מצינו לגבי שבת במג"א וכנה"ג או"ח סי' ש"ו, דשרי למימר לשפחתו הנר אינו מאיר, או איני יכול לקרוא כי המכתב סגור, וכדו'. הגם שהשפחה שלו בודאי תעשה מייד רצונו, אינו אמירה כלל ושרי.

גדר רמיזה לגוי

אמנם דבר זה צ"ב, אי נקרא רמיזה כשהגוי עושה פעם אחר פעם לצורך הישראל, דתנן בבכורות דף ל"ה ע"א: "מעשה בזכר של רחלים זקן ושערו מדולדל, וראהו קסטור אחד ואמר מה טיבו של זה אמרו לו בכור הוא ואינו נשחט אלא א"כ היה בו מום, נטל פיגום וצרם אזנו, ובא מעשה לפני חכמים והתירו. ואחר שהתירו, הלך וצירם באזני בכורות אחרים ואסרו. פעם אחת היו תינוקות משחקין בשדה, וקשרו זנבי טלאים זה בזה ונפסקה זנבו של אחד מהם והרי הוא בכור, ובא מעשה לפני חכמים והתירו, ראו שהתירו הלכו וקשרו זנבות בכורות אחרים ואסרו. זה הכלל, כל שהוא לדעתו אסור, שלא לדעתו מותר".

א"כ לחזור פעם אחר פעם, שמיטה אחר שמיטה על המעשה הזה וכו', נראה שאינו רמיזה אלא אמירה גמורה, וכך כותב שם הרמב"ם להדיא בפירוש המשנה שם, דודאי גם בפעם ראשונה נתכון להטיל בו מום, אלא שבפעם ראשונה עשאו ממילא, אבל בפעמים הבאות הוי כאילו עושה בצווי ישראל. ע"ש. ובהל' בכורות פ"ב הי"ב, מבואר דבפעם שניה מכון הגוי להתירו ולכן אסור. וכפירוש רש"י במתני'. וי"ל דבפיה"מ ר"ל דודאי דגם בפעם ראשונה נתכון להטיל מום, אלא דלא ידע בודאי שיסמכו עליו ויתירו הבכור על פי מעשיו, משא"כ בפעם שניה אחר שראה שסמכו עליו [שו"ר שכ"כ להדיא הרא"ש כלל כ סי' כב. ע"ש].

ולפי זה עריכת הסכם עבודה בשביעית ודאי הוי כאמירה ולא כרמיזה, דודאי יודע הגוי שיסמכו עליו, אחר שחתמו הסכם עם התחיבויות הדדיות וכו'. וגם אם אינו אמירה להדיא רמיזה לגוי לא שרי אלא אם כן עושה כן פעם אחת ללא ידיעה ברורה שעושה להתיר לישראל, אבל אם חוזר ועושה פעם אחר פעם, כנדון דידן שכל שמיטה חוזרים ועושים הסכם עם נכרי זה ואחר על אספקת סחורה, ופעם אחר פעם מזמינים ממנו ירקות וכו', אפילו אם לא ילמדו את הגוי להדיא ענייני והלכות שביעית, אין זה בגדר רמיזה, אלא הוי כעושה בציווי ואמירת ישראל, כל שיודע שהוא בא להתיר איסור במעשיו ועושה עבור ישראל, הוי כעושה בציווי. א"כ הסכם כזה על אספקה פעם אחר פעם לכאורה לא גרע ממטיל מום על מנת להתיר.

אמנם הראב"ד מובא ברא"ש בב"מ בסוגית חסום פרתי, עמד בזה, דאיך נסתפקה הגמ' אי אמירה לגוי בשאר איסורין שרי, הרי בסוגיא זו דבכורות מוכח דאסור, ותיירץ דהתם משום חומרא דקדשים ולא גמרינן מינה. ע"ש. אבל מסתבר דאין כוונתו כלל על החילוק בין פעם ראשונה לפעם שניה, ולא קאי אלא אעיקרא דדינא דאיסור אמירה גופיה. אבל החילוק בין פעם ראשונה לשניה דבר סברא הוא, ואינו ילפוטא או דין בקדשים, ואם ננקוט דאמירה אסורה ודאי גם מתכון להתיר וכו' הוי כאמירה.

ומאי דתנן בשבת קכ"א ע"א: נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה. משמע דגם היכא דיודע הגוי הדין וכו' ומתכון להציל, כל שלא אומר לו הישראל כלום שרי גם אם כוונתו לצורך ישראל. י"ל דהתם עושה מעצמו, ולכן גם שיודע הדין שרי. עוד יש לחלק בין הדברים ואכמ"ל.

אמנם קשה, מהא דחוכרין נירין מן הגוי, דהוי רמיזה כנ"ל, ומשמע דשרי גם שנה אחר שנה, ולשון המשנה "חוכרין", לשון רבים, משמע דשרי גם שמיטה אחר שמיטה, וחשיב רמיזה ולא אמירה. ואולי כיון שעושה הגוי להנאת עצמו, להשתכר, לא חשיב כמכון להתיר וכעושה בציווי הישראל. וצ"ע. ברם קשה מהנהו עובדי דהמג"א והכנה"ג בשפחה וכו', והתם דאי ידעו דעת בעל הבית שבשבת אינו מדליק וכו' ואיכא רמיזה. מוכח דלא חשיב אמירה אלא כשאומר לגוי להדיא. וצ"ע.

ובאמת ביוסף אומץ להריחיד"א סי' י"ח אות ס"ד, כתב שאסור לומר לגוי הנר אינו מאיר כו'. וכתב שלדעת מרן השו"ע לא שרי אמירה אלא במקום מצוה כו'. ע"ש. ובשו"ת מעט מים סי' י"ב דחה דבריו. והאריך בזה טובא. ע"ש. והדברים ארוכים מאוד בענין זה גבי שבת. [עי' במנח"ש ב"ס, שהעיר בזה על השש"כ שהתיר לומר לגוי איני יכול לקרוא. אבל לא ביאר דבריו. ע"ש. וא"י מדוע הקשה על השש"כ, הרי המשנה ברורה הביא דין זה להלכה סי' ש"ז ס"ק ע"ו. שו"ר שכתבו משמו שכל ימיו תמה על דין זה ולא רצה לכתוב ולהורות לא איסור ולא היתר כו']

והעושה על פי המג"א ומהרי"ט והמשנה ברורה כו' ודאי יש לו על מי לסמוך, וגם הרי הנחפה בכסף הנ"ל התיר אמירה להדיא בשביעית, ואפשר דלדעתו מאי דאסור למימר חרוש בה טבאות כו', הוא משום שמדובר במלאכה דאורייתא ובזמן שנוהגת שביעית מן התורה, אבל שביעית בזה"ז דנקטינן דאינה נוהגת אלא מדרבנן, שרי. א"כ הנוהגים היתר בדבר שנה אחר שנה, גם אם הוא אמירה מפורשת, הדבר מותר בזמן הזה לדעות אלו. אבל ודאי נכון שלא לומר להדיא לעבוד וכו', ורמיזה כה"ג שעושה להשתכר ולהרויח לעצמו נראה ודאי דשרי, כדוגמת חוכרין נירין וכו'.

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
ראש כולל זרעים שע"י המכון
למצוות התלויות בארץ אלעד

האכלת פירות שביעית לגוי ושכיר

א. הרמב"ם (פ"ה הי"ג): ואין מאכילין אותן לגוי ולא לשכיר, ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שכיר חודש או שקצץ מזונותיו עליו הרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין אותו. ומאכילין את האכסניה פירות שביעית. ומקורו בתוספתא (פ"ה הי"ד): מאכילין את אכסניא פירות שביעית ואין מאכילין לא את הנכרי ולא את השכיר פירות שביעית, ואם היה שכיר שבת שכיר חודש שכיר שנה שכיר שבוע או שקצצו מזונותיו עליו מאכילין אותו פירות שביעית.

ב. וטעם שאין מאכילין פירות שביעית לגוי, הביא המהר"י קורקוס מדכתיב לך ולעבדך וגו'. והפאת השולחן (ס"ק צט) הביא דין זה מהמכילתא: לכם לאכלה ולא לגויים. והחזו"א (סי' יג ס"ק כו), כתב דקרא אסמכתא בעלמא, דהאיסור להאכיל לגויים אינו אלא מדרבנן, כיון שאין הגוי נוהג בהן קדו"ש, ע"ש.

ג. ומה שכתבו ולא את השכיר וכו', האריך המהר"י קורקוס להוכיח דמיירי בשכיר גוי, והביא ראיה מהספרא (פ' בהר פרשתא א אות ז), ולשכיר מן הנכרי, ולתושב מן הנכרי הגרים עמך, לרבות האכסניא. וכתבו רש"י בפירוש החומש. וכתב המהר"י קורקוס דמיירי בשכיר או בקצב עליו מזונות, ולא פליגי אתוספתא, ע"ש.

וגם בההיא דאכסניא ביאר המהר"י קורקוס דמיירי בגוי, דאי בישראל מה בא להשמיענו. וכן הבין החזו"א, והביא מהגליון אפרים דברי התורת כהנים הנ"ל. [ובציון ההלכה אות קצג הביא שכן הוא בירושלמי דמאי פ"ג ה"א]. והסביר החזו"א דהאיסור להאכיל לנכרי אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, לכן התירו באכסניא דאין סברא לחלק בדאורייתא, ע"ש.

אבל בהא דשכיר משמע בחזו"א דהבין דמיירי בישראל, וע"ש מה שהאריך החזו"א לבאר הגדר דפריעת חוב, דאינו משום איסור סחורה אלא משום דמשתמש בפירות שביעית שלא כדרך הנאתו. והדרך אמונה (פ"ה ס"ק קב) שינה קצת מלשון מרן החזו"א, משום מה שהוקשה לו על דבריו מהגמ' בע"ז, דמבואר שם דפריעת חוב נפקא ליה מקרא דלאכלה ולא לסחורה, כמו שביאר בציון

ההלכה (אות ק"צ). והרדב"ז נראה שהבין דהא דאכסניא מיירי בישראל דפירש הא דמותר להאכילו דסד"א דהוי נמצא פורע חובו בפירות שביעית קמ"ל דאינו אלא גמילות חסדים ומותר, ע"ש. ולא ביאר דסד"א דאסור משום דאין מאכילין לגוי מפירות שביעית. [ועי' ציון הלכה אות קצ"ג].

ד. ומה שכתב הרמב"ם ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שכיר חודש וכו', נראה כוונתו דשכיר שבת היינו שכיר ז' שנים, והשתא אתי שפיר שנקט שבת שנה חדש בזה אחר זה בסדר יורד, ולפי זה יש מקום לומר דפחות משכיר חדש לא התירו, אבל לשון התוספתא ואם היה שכיר שבת שכיר חודש שכיר שנה שכיר שבוע וכו', ולפי זה שכיר שבת היינו שכיר שבוע של ז' ימים, ושבוע דנקטה התוספתא היינו ז' שנים, וכן ביאר המנחת ביכורים שבוע, שמיטה.

ומה שהתירו בשכיר שבת ביארו החזו"א והחסדי דוד, דסתמא דמילתא מזונותיו עליו, כיון שאין הולכין לביתם.

ה. וזה לשון הר"ש בתורת כהנים (פ' בהר פרשתא א אות ז): ולשכיר מן העכו"ם, שעושים מלאכה עמך לפעמים, אבל אינו אומר אם קצץ לו מזונות שיתן לו מפירות שביעית, שאם כן פורע הוא חובו מפירות שביעית, כדאמרין בפ' בתרא דע"ז גבי שכר פועלים, וכן לתושב כגון ששרוי אצלך. ולאכסניא, ישראל העובר ממקום למקום, והא דתניא בתוספתא אין מאכילין לאכסניא פירות שביעית ולא את הנכרי ולא את האכסניא המוטלת עליו שחייבים (צ"ל חייבים) המלך לפרנסם וכן שכיר שמזונותן עליו, עכ"ל. ונראה מדברי הר"ש שג"י אחרת נזדמנה לו בתוספתא, וגרס שם אין מאכילין לאכסניא פירות שביעית ולא את הנכרי וכו', וגם נראה דלא גרס בתוספתא הסיפא דאם היה שכיר שבת שכיר חודש שכיר שנה שכיר שבוע או שקצצו מזונותיו עליו מאכילין אותו פירות שביעית, דלפי הר"ש אם קצץ מזונות בכל אופן אסור, דהוי כפורע חוב מפירות שביעית.

ושכיר שאסרה התוספתא ביאר הר"ש דמיירי שמזונותיו עליו, משמע מדבריו דאם לא נתחייב לתת לו מזונות אף שכיר יום גוי מותר להאכיל מפירות שביעית.

ונראה עוד לדייק ממה שכתב הר"ש דאכסניא שהתירה התורה כהנים היינו ישראל העובר ממקום למקום, משמע דבגוי כה"ג אסור. ומה שלא תירץ הר"ש דבהא מיירי התוספתא שאסרה להאכיל האכסניא, כפי ג"י הר"ש דמיירי

באכסניא גוי, משום דלא משמע כן בתוספתא שנקטה אין מאכילין לאכסניא פירות שביעית ולא את הנכרי וכו', משמע דהא דאכסניא לא בגוי מיירי.

ו. ומה שכתב הרמב"ם דאם קצץ מזונותיו עליו הרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין אותו. הוא כפי גירסתו בתוספתא וכן"ל אבל כבר התבאר דהר"ש בתורת כהנים לא גרס כן בתוספתא. ולדברי הר"ש טפי יש לאסור בקצץ לו מזונות דהוי כפורע חובו מפירות שביעית.

וכעין זה כתב רבי דוד פארדו בספר חסדי דוד על דברי התוספתא דהיינו דוקא בשנתן לו שכרו מלבד המזונות דאילו עושה בסעודתו היינו פריעת חוב ממש ופשיטא דאסור אפילו בישראל, ע"ש. ועי' בדרך אמונה (ס"ק קב) דכן דעת הגר"א הובא בחזו"א (דמאי סי' ז סק"ג) דפועל האוכל בשכרו אסור להאכילו פרות שביעית.

ולפי הר"ש מתבאר דברי המשנה (פ"ח מ"ה) דאין נותנין (פרות שביעית) לא לבייר ולא לבלן ולא לספר ולא לספן (פי' בשכרן) אבל נותן הוא לבייר לשותות. ולכולם הוא נותן מתנות חינם. (כלומר לכל הני דאמרן יכול ליתן מתנה שלא לשם שכרן, ר"ש). [ועי' פי' הרא"ש והרע"ב שהוסיפו ואע"פ שידוע שבשביל שנתן לו מתנה לא יתבע ממנו שכר, ע"ש ועי' מלאכת שלמה].

ז. אבל בחזו"א משמע דאף בקצץ מזונותיו בשכרו מותר אם הוא נותן להם על שולחנו דנראין כאנשי ביתו. ואינו דומה לבייר וספר דהתם לא קצץ להם מזונות ונותן להם פרות שביעית לתשלום שכרם. [ואין להקשות על דברי החזו"א מהמשנה (פ"ד מ"א) התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה שלא בטובה ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות ופירש הרע"ב שיאמר לו לו לקוט משדי היום ואתן לך מזונותיך דפשיטא דאסור, ע"ש. דהתם אתא התנא לאסור איסוף העצים שבשדה תמורת המזונות ופשוט].

אסיפת ומכירת פירות שביעית שדרכן להאגד

א. הרמב"ם הל' שמיטה (פ"ו ה"ד) ואוגד דברים שדרכן להיאגד לבית למכור בשוק אכסרה, כדרך שאוגדין להביא לבית, לא כדרך שאוגדין לשוק, כדי שלא יהיה כמוכר בצמצום, ודברים שאין דרכן להיאגד אלא לשוק לא יאגוד

אותן. ומקורו במשנה (פ"ח מ"ג): בית שמאי אומרים אף לא אגודות, בית הלל אומרים את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק כגון הכרישין ונץ החלב.

והנה הראב"ד השיג על מה שכתב הרמב"ם דאוגד דברים שדרכן להיאגד לבית למכור בשוק אכסרה כדרך שאוגדין להביא לבית וכו', דלשון המשנה ובית הלל אומרים את שדרכו לאגוד לבית אוגדין אותו לשוק, פי' הואיל שדרכו לאגוד אפי' לאכלו בביתו כדי לידע כמה אגודות הוא מסתפק בשבוע, גם כן כשימכור אותו בשוק אוגד אותו, שאין אגודתו דרך סחורה אלא אם כן דרכו של ירק זה ליאגד, אבל בין אגד לאגד לא שמענו הפרש.

וכן פי' הר"ש, את שדרכו לאגוד אותו, כדי להביא לבית, מותר להוליכו אגוד בשוק למכור. וכן פי' המהר"י מלכי צדק, את שדרכו לאגוד אותו, אם רוצה אותו לביתו הואיל ובביתו אין מוליכו בלא אגידה גם בשוק מותר לאגוד ולמכור.

ב. והנה הכסף משנה כתב דאין פירוש הראב"ד מוכרח, אבל הרדב"ז והמהר"י קורקוס כתבו דבאמת פשטא דמתני' משמע כהראב"ד, אלא דהיה קשה לרבנו הרמב"ם הא דתנן לעיל שאין מוכרין במנין אלא אכסרה, ואם אין שינוי באגד עצמו במה יוכר שהם של שביעית, כיון שדרכו ליאגד לבית ולשוק.

עוד העיר הרדב"ז על פי' הראב"ד, דאם כן הכי הו"ל למיתני במשנה, את שדרכו ליאגד בבית ולא בשוק אוגדין אותו בשוק, ותו דהו"ל למיתני אוגדין אותו לשוק, ולא בשוק, כמו שהוא בספרים דידן [ובאמת הראב"ד העתיק במשנה לשוק. וע"ע במלאכת שלמה שהביא שתי הגירסאות].

והשושנים לדוד, הובא בתוס' אנשי שם, כתב דלהרמב"ם בעינן תרתי, שיהיה מהדברים שדרכן להאגד אף בבית, ושיאגוד כדרך שאוגדין לבית, ע"ש. וכן ביאר החזו"א והדרך אמונה בדברי הרמב"ם, והוכיחו מסיום דברי הרמב"ם שכתב דדברים שאין דרכן להאגד אלא לשוק לא יאגוד אותם, ע"ש.

מדור חקלאות בשמיטה לאור ההלכה

זמירת קיוי בשמיטה

נשאלו דייני בית הדין שע"י המכון על זמירת קיוי בשמיטה:

תיאור העץ: גזע ראשי המתפצל בראשו לשני גזעים, מן הגזעים הללו יוצאים זמורות ארוכות ומלופפות אחת בחברתה (כמו בעץ מטפס). את הזמורות מדלים על גבי חוטי ברזל כגפן.

זמורה שנתנה פרי שנה אחת לא תתן שוב פרי לעולם. הזמורה מניבה פרי, מצמיחה גם בני זמורות חדשות - שהם יניבו פירות בשנה הבאה, כגפן. מדובר בעשרות רבות זמורות. אם לא יזמרו (ידללו) חלקם, הפרי יהיה רב מאוד, ומאוד קטן. ובדיוק כמו שבגפן חייבים לזמור, גם בקיוי חייבים לזמור. (בגפן זמירה ארוכה, משאירים 4-5 זמורות. ובקיוי משאירים 20 זמורות. כ"כ לא מדובר בהקצרה וזמירה עד לבסיס כגפן, אלא בהקצרה על גבי הקצרה. כאמור, הרבה 'בני זמורות' יוצאים על הזמורה עם הפרי, שבשנה הבאה יהפכו הם לזמורות, ויש צורך לדלל את הזמורות האלו, ולהשאיר 20 זמורות בלבד, כדי לקבל פרי ראוי לאכילה).

יתכן אמנם שאם שנה אחת לא יזמרו, יהיה פרי גדול ואכיל, אבל מכיון שהזמורות מתארכות מאוד, ומתלפפות ומסתבכות אחת בשניה, העץ יאבד את צורתו ולא יהיה ניתן להשתלט עליו לאחר מכן (עד כדי כך שסברו כי לאור מה ששמעו כי אסור לזמור בשמיטה, אינם מוכנים למסור הפירות לאוצר בי"ד). את הקיוי לא ניתן לזמור בערב שמיטה, כיון שיש עליו פירות בשלב מתקדם.

הפתרון המוצע:

כמו שהורה החזו"א לזמור גפן רחוק מן הרגיל, והסכי דייני ביה"ד שליט"א, כי זהו שינוי בתוצאה, כך גם בקיוי.

כאמור, כל זמורה מוציאה הרבה בני זמורות, אבל לא צריכים את כולם (בסוף הזמירה משאירים 20 בני זמורות בלבד). בשנים רגילות זומרים את הקיוי במקום אידיאלי מיוחד, סמוך ככל האפשר ל'בן הזמורה' העתיד להפוך לזמורה ולהניב פרי בשנה הבאה. הצעתי איפה, כי בשמיטה נטרח ונבדוק היכן הוא המקום האידיאלי, נרחיק עוד ממנו, עד כדי השארת עוד שני בני זמורות נוספים, דבר שודאי הוא שינוי גמור בתוצאה, העץ עדיין יסבול זאת, ולאחר שמיטה יתוקן על ידי גיזום מתקן.

תשובת מו"ר הגרש"מ עמאר שליט"א:

כיון ששביעית בזה"ז דרבנן, ואע"פ שדין הקיז כדן זמירה, מ"מ הוא דרבנן בלבד, שאינו מפורש בתורה, וע"י שינוי הנ"ל הוי ג"כ דרבנן, גם אם היה האיסור של תורה, וע"י גוי הוא ג"כ דרבנן גם באיסור שבת החמור, ואם אפשר יחמירו עוד לגזום ע"י לחיצה בלי חיתוך להרחיק כמה שאפשר, ובהצטרף כל אלו אני מסכים להתיר לשומרי שביעית. זה הנלענ"ד. שמ"ע

דילול עצי פרי נשירים בשמיטה

נשאלו דייני בית הדין שע"י המכון למצוות התלויות בארץ על דילול עצי פרי נשירים בשמיטה, שהצורך בדילול הוא: לקבלת פרי בגודל סביר ולמניעת עודף פרי שיפגע בעץ בשנת השמיטה ובשנים הבאות. מתי לדלל דילול ידני, כדי להמנע מהפסד פירות שביעית.

והאם אפשר להוריד פרי לארץ (לצורך דילול) - בשלב שמתחיל להיות ראוי לאכילה, ולהשאירו שם, ולהודיע לציבור כי רשאים הם לבא ללקוט. או שעל שליחי בית הדין ללקוט את הפירות אחר הדילול ולהביאם לעיר ולחלקם לציבור.

החלטת בית הדין:

יש לדלל את הפירות (חנטים) בטרם שלב הבוסר – כלומר בגודל 30 מ"מ. ואם יהיה צורך גם ב – 35 מ"מ. אם יהיה צורך בדילול נוסף, הוא יעשה לאחר גודל 45, כשהוא ראוי לאכילה, ויאסף מן השדה ויחולק לשיבות.

אין לדלל ולהשאיר פירות בשדה, ויש לדאוג להביאם לציבור. הוזכר כי מקור הדבר הוא בדברי הרמב"ם בהל' תרומות פרק י"ב הל' י"ז כי מי שמניח פירות קודש בשדה לבהמה וחיה, הרי זה חילל את ה', ותקנת חז"ל היא שיביאם לעיר ויטול שכרו [והרדב"ז שם מפרש להדיא שהטעם שהמניחם בשדה חילל את השם הוא משום קדושת הפירות. ע"ש].